

NAŠI ZAPISKI.

SOCIALNA REVIVA.

Št. 8. (avgust.)

LETO VIII.

VSEBINA:

UVODNIK. — ŽIVKO TOPALVIČ: AGRARNI NEMIRI V BOSNI IN HERCEGOVINI. — INŽENIR DRAG. GUSTINČIČ: DONESKI K AGRARNEMU VPRAŠANJU NA KRANJSKEM. — VLADIMIR KNAFLIČ: MARX IN TYRŠ. — M. ČOBAL: STROKOVNA ORGANIZACIJA RUDARJEV NA SLOVENSKEM. — FRANCE JAUH: MENIŠTVO. — INŽ. A. ŠTEBI: TEHNIKA IN NARODNO GOSPODARSTVO. — . . . . PREGLED: BIOLOGIJA. — DIJAŠKI. . . . .

UREDNIK IN IZDAJATELJ: Dr. ANT. DERMOTA V GORICI.

. . . . LASTNIK: KONZORCIJ NAŠIH ZAPISKOV. . . . .

V GORICI 1911.

TISKA: „GORIŠKA TISKARNA“ A. GABRŠČEK.

Naši Zapiski izhajajo vsakega 1.
v mesecu.

Naročnina : Za Avstro - Ogrsko
za vse leto 5 K s poštnino vred,
za pol leta in za četrt leta so-
razmerno ; za Nemčijo 5 K 80 v.,
za ostale države 6 K 40 v. —
Posamezna številka 42 v.

Rokopisi in časopisi v zameno
naj se pošiljajo na uredništvo,
naročnina in reklamacije pa na
upravo Naših Zapiskov v Gorici.

Prihodnja številka N. Z. izide 1. oktobra kot dvojna.

Ured.

Čitateljem „Naših Zapiskov“

uljudno priporočam svojo knjigovoznico za vsako-
vrstna naročila v mojo stroko spadajočih del. —
Izdelujem tudi vsakemu ukusu ugajajoče okvirje
za podobe i. t. d., ter jamčim za solidno in točno
..... postrežbo po zmernih cenah. ....

Anton Zupančič,
knjigovez,
Ljubljana, Slomškova ul. 31.

V Gorici 29. VII. 1911.

Toliko, da so so vrata državnega zbora odprla, smo doživeli v skromni slovenski politiki precejšnje iznenadenje: ustanovil se je hrvatsko-slovenski klub, ki je obsegal vse slovenske poslance razven zastopnika ljubljanskega mesta in vse dalmatinske pravaške poslance.

Če nismo pozabili, kako ljut volilni boj je divjal za slovenske mandate med klerikalci in liberalci, odnosno narodnjaki, se nam mora ta novost zdeti res nepričakovana. Če pa uvažujemo, kako se je pripravljaj skupni hrvatsko-slovenski klub, ne moremo izključiti domnevanja, da so se vršila dogovarjanja — bodisi direktna ali indirektna — med klerikalci in narodnjaki že preje, nego so se jugoslovanski poslanci sestali na Dunaju.

Okolnosti so zanimljive, dejstva so poučna. Vredno je razmišljati o tem.

Za istrske poslance se nikomur ni zdelo presenetljivo, če so vstopili v klub slovenskih klerikalcev. Dva sta itak duhovnika, tretji pa bivši podpredsednik slovenskega katoliškega shoda. Malo bolj čudna je bila stvar s poslancem črne točke Slovenstva in onim iz kršnega Krasa.

Pravimo, da so ti poslanci vstopili v klub slovenskih klerikalcev. V javnosti se je to dejstvo zakrivalo, da, celo tajilo. Stvar bi bili radi zasukali tako, češ, Narodni klub in klub slovenskih klerikalcev sta vsak zase, samostojna. Pravzaprav je to resnica — ampak le formalno! Lahko, da obstojata oba kluba drug poleg drugega; toda to je brezpomembno. Odločilno je, da so se združili primorski poslanci v skupen klub s klerikalci pod pogoji, kateri takorekoč negirajo sleharno samostalnost pristopivših poslancev, — seveda, ako smemo verjeti premisi, ki se postavlja, da primorski poslanci t. j. tržaški in kraški nista klerikalca.

Ti pogoji so takšni, da so poslanci iz Narodnega kluba avtonomni le v lokalnih zadevah svojih okrajev, n. pr. ko bo toča pobila vinogradnikom in poljedelcem, bodo samostojno lahko pro-

sili vlado pomoči. Ali pa če bo huda nevihta razdejala pridelke. Ali če bo treba znižati klanec kakšne državne ceste ali je preložiti. Tudi v osebnih in zasebnih zadevah svojih volilcev bodo smeli prosjačati samostojno okoli vlade; politični bojkot kranjskih klerikalcev jim ne bo vezal rok.

Toda — kakor je koristna in važna takšna podrobna politika, ali bolje — politika drobtin, važnejša je pa le ona politika, kjer gre za načela, kjer se mora odločevati za ali zoper principe. Ona politika je politika vsakdanja, ki je danes važna pa tudi že nasičena in odpravljena; načelna politika pa določa smer javnemu dejanju in nehanju za desetletja, za generacije, odloča smer razvoju celih narodov, ne le posameznikov.

Kdo ne bi verjel, da klerikalci na Slovenskem — in to velja za vso Avstrijo, za ves svet, kjer se oglašajo rimski katoličani v politiki — zasledujejo načelno politiko? Niso vselej dosledni v izbiri sredstev, res; toda pred očmi jim lebdi vedno isti smoter, smoter, ki ga jim narekuje Rim. »Slovenec« je tudi takoj iztaknil in svetu oznanil, kakšen pomen ima zanj hrvatsko-slovenski klub. Piše: »Upamo, da bo novi Slovensko-hrvatski klub v vseh načelno važnih vprašanih deloval in glasoval soglasno v skupen blagor jugoslovanskega prebivalstva.« In kdo bi še dvomil, kakšna so pravzaprav ta načelno važna vprašanja za »Slovenca«?! Ko se je razvnela razburjenost po slovenski napredni javnosti vsled pristopa obeh primorskih t. zv. narodnih poslancev v hrvatsko-slovenski klub, je gad »Slovenec« sicer previdno potajil noge; toda preklical ni ničesar. In kar je še važnejše: primorska t. zv. narodna poslanca nista »Slovenca« glede te izjave nikjer desavirala!

Za kaj gre v ti aferi? Ali je to zgolj taktična — ali ima tudi načelen pomen?

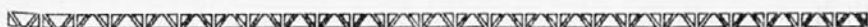
Gotova resnica je, da v državnem zboru štejejo le večje skupine. Posameznik, ako ni v resnici nadpovprečna individualnost, nima vpliva. Slovenci takih posameznikov niso poslali na Dunaj. Tega se gotovo dobro zaveda tudi dr. Šusteršič; sicer se ne bi toliko trudil, da združi vse Jugoslovane v svojem klubu in tako pomnoži število svojih podložnih. Tudi primorska t. zv. narodna poslanca nista nadpovprečnika.

Ne prihaja nam na misel, da bi zanikali umestnost večjih in velikih političnih skupin v državnem zboru. Toda vprašali bi: Ali so slovenski poslanci, ki so se bili združili v slovensko-hrvaški klub, našli »platformo«, na kateri bi bilo omogočeno skupno postopanje in skupno delo? Ali naj bi bili tisti »pogoji«, o katerih

smo že gori pisali, taka »platforma«? Bodi nam dovoljeno, da dvomimo o tem. Dozdeva se nam, da je vse kaj drugega ono, kar namerava doseči dr. Šusteršič na Dunaju, nego ono, kar hočeta pridobiti primorska t. zv. narodna poslanca. To je naravno: saj so razmere, iz katerih sta izšla ta dva poslanca, čisto drugačne, nego one, koje predstavljajo slovenski klerikalci. En sam primer: primorskim poslancem se zdi uradniško vprašanje na slovenskih tleh, osobito v Trstu, eminentne važnosti; kranjski klerikalci pa pišejo po »Slovcu«, da je to zanje brez pomena.

Hočemo reči: za skupno delo in skupno postopanje jugoslovanskih poslancev na Dunaju v takšni obliki, kakor jo je pokazal eksperiment primorskih poslancev, ni predpogojev, ako hočejo primorski poslanci ostati le »narodni«. Analogija s češkim klubom ne velja; s tem se ne more nihče opravičevati. Taktično je bilo to, kar so storili primorski poslanci, napačno storjeno. To so pokazali tudi njih volilci. Če so se duhovi že ločili v politične in kulturne struje, smeri in stranke: čemu bi jih zopet zvarjevali v nemogoče zveze in skupine? Kaj se niso prvaki in voditelji naroda ničesar naučili iz slovenske politične zgodovine? Toliko politične literature že imamo, da bi se bili lahko! ... Politika — to se je s tem eksperimentom dokazalo očitno — niso le taktične poteze; v politiki odločujejo načela. Če so se v danem primeru potegnili volilci za načelo in se odločili proti taktičnim potezam svojih poslancev, je to le ugodno znamenje za — volilce!

X.

ŽIVKO TOPALOVIČ:

Agrarni nemiri v Bosni in Hercegovini.

(Konec.)

IV.

Pravo stanje agrarnih razmer v Bosni in Hercegovini absolutno ni znano. Vlada je skrbno gledala na to, da se ta bolna stran ni spoznala. Iz tega razloga se niso sestavljale statistike, in kolikor jih je, se v javnosti niso priobčevale. Obljubilo se je samo, da se bo o tem podrobno izvestje podalo deželnim poslancem. Statistika iz l. 1895. navaja, da je bilo takrat 5833 graščakov, 88.970 kmetov in 22.655 polkmetov, to je takih, ki niso imeli za-

dosti svoje zemlje in so zato morali jemati en del od graščaka proti dogovorjeni odškodnini. O materialnih razmerah ni nobenih podatkov. Po pretežni večini odrajujejo kmetje tretjino, toda so tudi kraji, kjer dajejo polovico dohodkov. Ta izmera se določi v pogodbi med kmetom in graščakom, pogodba, ki jo kmet sklene po navadi takrat, kadar je pregnan z zemljišča in komaj čaka, da se kam naseli.

Doslej so postali kmetje svobodni samo na ta način, da so se od graščakov odkupili. Po tempu, v katerem se je to odkupovanje doslej vršilo, je profesor Grünberg izračunil, da bo kmetstvo trajalo do leta 2025! Za odkup potrebni denar so si kmetje izposojevali pri Länderbanki, pri domačih denarnih zavodih ali pa so ga pridobivali tudi s prodajo živine. Lansko leto, ki je bilo za graščake politično jako nesigurno, se je izvršilo več odkupov nego kdaj prej, namreč 1322. Za to so kmetje plačali 2,002.932 kron. Od teh je dala Länderbanka 976.670 kron, drugi javni in privatni zavodi 571.930 kron, kmetje sami iz svojih sredstev pa 454.359 kron. Od leta 1879. do 1909. je bilo vseh odkupov 26.221, pri čemer so se kmetje zadolžili za 20,259.574 kron. Odkupovanje kmetov je bil nov prostor za placiranje kapitala in zelo dobičkanosni posel za avstroogrske kapitaliste. Ogrska Agrarna banka je v času znane politične krize dobila monopol odkupavanja. Ona bi dajala kmetom posojila po 10%, a za redno odplačevanje bi skrbela država, ker bi se obroki pobirali skupno z davkom. Zaradi te koncesije je bila dolga borba med avstrijskimi in ogrskimi kapitalisti. Avstrijci zahtevajo enakost: tudi zase 10% obresti! Vlada je predložila bosansko-hercegovinskemu deželnemu zboru projekt za fakultativno rešitev agrarnega vprašanja. Odkup naj bi se vršil samo po svobodnem dogovoru med graščakom in kmetom. Ako se pogodita, bi kmet dobil posojilo v znesku cele odkupnine. Denar bi dala država, ki bi zato izdala agrarne oblige. Napredek tega projekta je edino v tem, da bi kmet dobil nekoliko ugodnejši kredit. Po vladnem predlogu bi ostalo agrarno vprašanje nerešeno dotlej, dokler bi se to graščakom zljubilo. I v poročilu, s katerim je vlada predložila ta zakon, kakor tudi v svojih privatnih izjavah je vlada odločno nastopila proti obligatornemu odkupu. To je povedano tudi v cesarskem pooblastilu za ta zakon in tako so rekli tudi mohamedanski deputaciji na Dunaju in v Pešti.

Od domačih strank sta se srbska narodna organizacija in hrvaška udruga izjavili za obligatorno rešitev agrarnega vprašanja. Ti dve stranki želita, da bi se graščaki izplačali potom

državnega posojila, kmetje pa da bi potem dolg vračali. Toda držanje teh skupin je jako nezanesljivo, in prav verjetno je, da jih vlada pridobi za kak kompromis, kajti tudi v vrstah teh strank je večje število krščanskih graščakov. Socialna demokracija, kateri so fevdalni odnošaji v veliko zapreko pri njenem delu, odločno zastopa zahtevo po obligatornem odkupu kmetov z državnimi sredstvi, katerih naj bi kmetom ne bilo treba vračati. Stranka ima jako mnogo uspeha v svoji agitaciji in ako kmetje pritiskajo na svoje poslance zaradi obligatornega odkupa, se ima to glavno pripisovati agitaciji naše stranke. Vlada izkuša z vsemi sredstvi ovirati socialistično agitacijo. Prepoveduje shode, zapira agitatorje, konfiscira proglase.

Sedaj pa pojasnimo držanje avstroogrške vlade. Razlog, ki ga ima vlada zato, da se interesira za agrarno vprašanje, tiči v tem, da je vlada uvidela potrebo dvigniti poljedelstvo v Bosni in Hercegovini na višjo stopnjo. Avstro-Ogrska mora računati na to, da so njene trgovske in industrijske zveze z Balkanom trajno pretrgane. Agrarni proizvodi balkanskih dežel, ki so prej dospeli izključno na avstrijski trg, so si našli boljšega kupca drugod. Važni politični razlogi silijo vlade na Balkanu, da iščejo svoji izvozni trgovini pota izven Avstrije. Na drugi strani je agrarna politika Nemčije in Avstrije prisilila balkanske države, da pospešujejo svojo industrijo, in to je postalo danes državni program na Srbskem in na Bolgarskem. Sedaj se tam vrši naglo pridobitni preokret. V takih razmerah mora Avstro-Ogrska težiti za tem, da si najde v Bosanskem poljedelstvu zameno za balkansko agrarno produkcijo. Toda ravno iz tega stališča ni to vprašanje za vladajoče kroge v Avstro-Ogrski prav nič nujno. Kapitalisti, ki bi jih rešitev tega vprašanja najbolj interesirala, imajo s fakultativnim reševanjem možnost zelo veliko zaslužiti. Doslej je tam vloženo 20,000.000 kron. Do končne rešitve bi se vložilo še 150,000.000 kron. Ako bi se odkup izvršil obligatorno naenkrat z državnim posojilom, domači denarni trg ne bi zmoget te vsote vsled permanentne finančne krize. Da bi pa pri tem imeli svoj masten zaslužek pariški bankirji — to vendar ne gre. S kapitalisti se bi končno morda vendarle našel kak modus vivendi, ko ne bi avstrijski, zlasti pa ogrski agrarni magnati stavili svojega veta proti rešitvi agrarnega vprašanja v Bosni. Oni imajo interesov dovolj, da ne dopuste, da bi se dvignila dežela, katera ima izredno ugodne pogoje za razvoj poljedelstva in živinoreje. Proletariat v monarhiji bi dobival kruh in meso bolj poceni, agrarcem pa se zbira bogastvo iz gladovanja mas. Ako so oni ravnodušni

proti življenju milijonov v monarhiji, kaj bi jim bilo potem mar nekoliko stotisoč duš v Bosni? Osvoboditev Bosne izpod fevdalnega jarma in možnost njenega napredka v poljedelstvu bi imela za posledico naglo dviganje pridobitnih pogojev in pa ostre politične borbe. Kapitalistična kolonizacija v Bosni se vrši po istem načrtu, kakor v drugih kolonijah, namreč, da se kolonija sama kapitalistično razvije in da si sama pribori ravnopravnost z metropolo.

K vsemu temu pride končno še politični razlog. Bosansko-hercegovinsko prebivalstvo je šele od nedavno pod Avstro-Ogrsko upravo. Ono je v narodnem oziru nenavadno sveže. Nacionalna domača buržoazija se je že organizirala in ima velik del bogastva v svoji lasti. Ta element je politično izredno nevaren. Zato avstrijska vlada čisto pravilno razumeva svoj politični interes, ako želi, da z odkupom spravi kmete v popolno odvisnost od sebe. Osvobojeni kmet ne bi imel nad seboj graščaka, kateremu daje tretjino, imel bi pa vlado kot svojega upnika. Na ta način bi prišel kot dolžnik v strahovito sužnost. Njegova politična svoboda in njegovo politično delovanje bi bilo onemogočeno. Postal bi zgolj politično orodje vlade. Po § 8 predloženega zakona spada »presojanje prošnje za posojilo in vrednosti prosilca v področje krajevne politične oblasti, rešitev prošnje pa v področje deželne vlade«. Ne bi bila torej to kakšna neodvisna korporacija pod kontrolo deželnega zbora, ki bi to odkupovanje vodila, ampak policija in deželna vlada. In več kot gotovo je, da bi se to izpreverglo v politične zlorabe. S pomočjo dolžnikov, ki so z odplačili v zaostanku, bi vlada vodila volitve in si dala izbrati deželni zbor, kakršnega bi potrebovala. A za krepko politično borbo, zlasti za politično samoupravo bi bili zadolženi kmetje čisto izgubljeni. Kakor so bili nekdanj graščaki steber vse vladne politike, tako bi mogli tudi odkupljeni kmetje postati orodje v vladnih rokah.

Sedanja bosanska ustava se lahko po pravici označi kot ustavna karikatura. Ona deli ves narod na tri vere in vsaki veri daje posebne politične pravice. Nadalje cepi vsako vero na tri kurije: kmete, meščane, graščake in uradnike, in vsaki kuriji daje zopet posebne politične pravice. Pri taki politični razdelitvi je seveda socialni demokraciji onemogočeno vsako politično delovanje. V Bosanski deželni zbor pride 18 virilistov in nazadnje ta zbor pravzaprav nima nikake moči. V deželi vlada splošna politična nezadovoljnost in borba za politično svobodo je nujno potrebna. Socialna demokracija si prizadeva mase prebivalstva

osvestiti in s kontrolo, ki jo te mase že sedaj izvršujejo nad delovanjem buržoazijskih strank, te stranke prisiliti, da v deželnem zboru glasujejo za obligatorno rešitev agrarnega vprašanja. Vlada bo to zahtevo odbila. S tem se to vprašanje izpremeni v ustavno vprašanje. Kmetje bodo zaradi osvoboditve od graščinskih davkov šli v boj za ustavo, ki bo narodu v Bosni in Hercegovini prinesel več političnih pravic, bosanskemu deželnemu zboru pa več zakonodajne moči. Toda jako dvomljivo je, če bodo buržoazijske stranke imele pogum, da v tej borbi vstrajajo do konca. Vlada jih morda pridobi za kak kompromis, toda v tem slučaju krvavi kmečki upori potem ne bodo več izginili z dnevnega reda.

INŽENIR DRAG. GUSTINČIČ:

Doneski k agrarnemu vprašanju na Kranjskem.

(Dalje.)

III.

Pedologično-kemijski laboratorij.

Melioracijsko ozemlje, t. j. ona kulturna tla, ki jih hočemo izboljšati, so bolnik in inženir kulturne tehnike je njihov edini kompetentni zdravnik. Konstatirati diagnozo je njegovo prvo in poglavitno opravilo. Kolikor velike važnosti je za pacientovo zdravje, da mu doktor medicine natančno in striktno določi diagnozo, tolike važnosti je za meliorijsko ozemlje, da inženir kulturne tehnike določno in striktno spozna prave vzroke njegove nerodovitnosti in drugih njegovih gospodarskih napak. Samo dober zdravnik more hitro in uspešno ozdraviti bolnika in samo inženir kulturne tehnike, ki stoji na višku sodobne kulturnotehnične naobrazbe in koraka ž njo naprej, bo izvrševal melioracijske naprave racionalno, gospodarsko in uspešno.

Pri melioracijah gre po navadi za znatne svote in te svote poravnavaajo skoro vedno malo premožni ljudje; zato se mi zdi zelo važno, kar zgoraj posebno povdarjam.

Vestni in izobraženi inženir kulturne tehnike mora torej dotični melioracijski kompleks najprej temeljito proučiti. Posebne važnosti zanj, t. j. za presojanje slabih in dobrih lastnosti ozemlja, je geologična in pedologična sestava in pa lega istega. Že v

prejšnjem odstavku smo povedali, da imajo »težke zemljine« vse druge fizikalne lastnosti nego peščene ter da je med tema dvema po svojih lastnostih ekstremnima zemljinama vsepolno zemljin najrazličnih nianc. Vsaka zemljina pa zahteva posebno, zase primerno ravnanje. Iz prejšnjega odstavka vemo n. pr., da so »težke zemljine« malo propustne in da so to zemljine velike »vodne kapacitete«. Ako hočemo take zemljine n. pr. osvežljivo namakati, rabimo dosti manj vode, kakor bi se je rabilo v lahko propustni zemlji. Kakor znano, gre v tem slučaju samo zato, da vstvarimo v tleh »vlažni optimum«. Napeljati smemo in moramo torej v to zemljino samo toliko vode, da tvori potrebno rezervo do pričakovanega dežja ali pa do termina, v katerem lahko zopet namakamo. Kvantum te rezerve zavisi od »vodne kapacitete« in debeline (močnosti) zemljinski plasti, in ako hočemo to potrebno rezervo izračunati, moramo preje določiti »vodno kapaciteto« zemljine in določiti močnost zemljinske plasti. Ta določitev je velikega pomena: 1. na ta način dati melioracijskemu ozemlju res samo toliko vode, kolikor je v resnici potrebuje, 2. hranimo na ta način z vodo in 3. dimenzioniramo dotočne jarke in stružice ekonomično, in to pomeni lahko veliko pocenitev vse melioracijske naprave. Torej je čisto napačno, če čitamo v delu kakega nemškega travniškega mojstra, da se rabi za namakanje 1 ha površine 0'64 ls ali 1'0 ls vode!

Ako pa hočemo težko zemljino osuševati, moramo zlasti vedeti, kolikšna je njena propustljivost. Od propustljivosti zavisi, v koliki medsebojni oddaljenosti nam je položiti drenažne žile. Drenažniki so razmeroma dragi. Ako položim drenažne žile v manjši medsebojni oddaljenosti, kakor je faktično potrebno, potem sem nepotrebno porabil drag kapital, ako pa sem jih položil v večji medsebojni oddaljenosti, kakor je bilo potrebno, potem sem tudi slabo gospodaril, ker mi naprava ne funkcionira pravilno in nisem dosegel zaželjenih uspehov: naprava se ne rentira.

Moderna kulturna tehnika pa tudi že drenira tla, ki niso niti zamočvirjena niti premokra. To bi ne bilo mogoče, ako bi ne bila spoznala, kolike važnosti je podtalni vzduh za uspevanje rastlin. Kakor smo že v prejšnjem odstavku slišali, so težke, trde zemljine — zemljine majhne »vzdušne kapacitete«. To so zlasti mnogo železa (železnega oksidula) vsebujoče devonske ilovice na Češkem. Te zemljine se samo zato drenirajo, da se dovede vzduh od spodaj vanje, ter na ta način oksidira železni oksidul v železni oksid, ki ni rastlinam več škodljiv, ker ni v vodi raztopljiv, in pa, da se zemljinske plasti splošno prezračijo, provzdušijo.

Provzdušene plasti začnejo počasi razpadati ter se na ta način zrahljajo.

Ako hočemo taka tla drenirati in jih s tem izboljšati, jih moramo preje raziskati glede »vzdušne kapacitete«.

Vse tehnične melioracijske naprave, t. j. vsa njihova kakovost zavisi od fizikalnih lastnosti dotičnega kompleksa. Laik vidi seveda vedno enake naprave, ki se vsepovsodi neprestano ponavljajo; tu majhen jez v potoku, po travnikih veliko množino večjih ali manjših zatvornic, ki izgledajo skoro otročje, nekoliko večjih, potem zopet nekoliko manjših stružic, tuintam so položene večje ali manjše cevi, po katerih se pretaka prav malo ali nič vode — »no, za take stvari, za take naprave pač ni treba inženirjev!« In vendar ni temu tako, zakaj vsak še tako neznamen objekt, vsak jarek, vsaka stružica in vsaka cevka je plod temeljitega razmišljanja in proučevanja, vse bazira na trdni pedologični, hidravlični, geodetični in matematični podlagi! Od tod tudi pride, da je ravno inženir kulturne tehnike bil do danes tako omalovaževan. Njegova dela pač niso monumentalna, a zato nič manj tehnična. Njegova dela se ne vidijo, a vidijo se prav gotovo njegovi uspehi in v tem najde on svoje zadoščenje.

Delo inženirja kulturne tehnike se ne začneja z geodetičnim instrumentom, kakor običajno drugih inženirjev, ampak s svečrom, motiko in lopato. Prvo je torej, da si oskrbi na melioracijskem ozemlju, po svoji previdnosti na več mestih izkopane ali izvrtane zemljinske poizkuse. Ko se je poučil tudi o stanju, situaciji in kakovosti vode, o čemur bomo govorili posebej v naslednjem odstavku, pobere svoje, skrbno v vrečice pobrane in povezane poizkuse, in hajdi v svoj pedologično-kemijski laboratorij z njimi.

Inženir kulturne tehnike si je že na polju provizorično klasificiral poizkuse. Izvežban pedolog mora že na prvi pogled vedeti, je-li izkopal glino, glinasto zemljino, jilo, jilovito zemljino, jilovino rdečo, prhlico, peščeno jilovico, jilov pesek itd. Doma v laboratoriju pa mora kakovost zemljin določati številčno in ob tej priliki si stavi vsepolno vprašanj, ki bistveno odločujejo način melioracije in tehničnih naprav. Le-ta vprašanja so zlasti: kolika vodna kapaciteta, kolika vzdušna kapaciteta, kolika dozdevna specifična teža in resnična specifična teža in kolika propustnost? In sedaj je treba začeti kuhati, vreti, filtrirati, izplavljati in tehtati — rezultat vseh teh najrazličnejših operacij pa je zvezek najrazličnejših števil, ki inženirju jasno in natančno pokažejo

smer in pot, po kateri mora ob projektiranju tehničnih naprav hoditi, da bo njegov uspeh kar največji.

V podrobnosti teh raziskovanj, zlasti v različne metode teh procedur se tukaj nočemo spuščati, ker za nas zadostuje, da pribijemo dejstvo, da so za umne melioracije absolutno neobhodno potrebne, da so temelj vsem pametnim melioracijskotehničnim napravam. Za laika bi bilo to predolgočasno in bi jih tudi ne razumel, cenjene kolege pa opozarjam tu na krasne tozadevne študije prof. ing. Jos. Kopeckega. Njegovi pedologični nauki, zlasti pa njegove konstrukcije in rekonstrukcije preizkuševalnih aparatov in instrumentov, so se vdomačile v kratki dobi v vseh melioracijskih uradih civiliziranih dežel in pedologično-kemijski urad češkega deželnega kulturnega sveta, kateremu on načeluje, je danes najmodernejši urad te vrste. Celo iz Francije, kjer se je bila kulturna tehnika najpreje razcvela, prihajajo hospitanti v ta laboratorij.

Pedologično, fizikalno analizo zemljin imenujemo mehanično analizo. Na tej morajo sloneti vse melioracijske tehnične naprave. Da pa moremo po izvršitvi teh naprav zemljišča umno obdelovati in gnojiti, moramo tla tudi kemično raziskati in tu mora priti inženirju kulturne tehnike na pomoč agrikulturni kemik, t. j. inženir poljedelstva — ali, ker so le-ti pri nas še zelo redki, vsaj inženir kemije.

Inženir poljedelstva ali inženir kemije se vpraša, koliko je v tleh takih kemičnih snovi, katere potrebujejo rastline neobhodno za tvoritev svojih teles, oz. katerih snovi tlamu nedostaja. Te snovi so: kali, kalci, natron, magnezija, fosforjeva kislina, dušik, žvepljena kislina, klor itd. Tla morajo vsebovati zadostno količino teh snovi, ako naj rastline dobro uspevajo. Ako je teh snovi premalo v tleh, pravimo, da so tla uboga. Zgodi se pa tudi lahko, da je kake snovi čez mero v kulturnih tleh in tudi to lahko slabo vpliva na razvoj rastlin.

Z gnojenjem je dovajati v tla one snovi, katerih tlamu nedostaja. Ako torej hočem pravo gnojilo voliti, moram vedeti, katerih snovi mojim tlamu nedostaja. Ako tega ne vem, gnojim razsipčno, neekonomično, t. j. jaz nepotrebno zapravljam drag obratni kapital.

Iz vsega tega, ikar smo zgoraj navedli, pa sledi, da si mora dežela kranjska, ako resno misli s kulturnotehničnim delom, t. j. s povzdigo našega poljedelstva, najprej osnovati pedološko-kemijski laboratorij. Ker pa je princip delitve dela ona mogočna sila, ki je dvignila vse blagovno proizvodnjo do one popolnosti,

ki izziva vsepovsod naše strmenje in občudovanje, je samoposebi umljivo, da ne bomo vseh inženirjev obremenili s pedologičnim raziskovanji, ampak da bo treba poveriti vsa ta dela samo enemu veščaku, ki jih bo izvrševal gotovo z večjo popolnostjo in natančnostjo, nego vsak posameznik zase. Imamo pa za ta svoj nasvet še važnejše razloge, nego je princip delitve dela; te pa hočemo navesti v poznejšem odstavku — za sedaj pa pribijemo sledeče:

Temelj vsemu kulturnotehničnemu delu je pedologično-kemijski laboratorij in ta se ima prej osnovati, nego se prične s kakšnim, tudi le najmanjšim melioracijskim delom pri nas. Vodstvo tega laboratorija je poveriti inženirju kulturne tehnike, temu pa prideliti enega inženirja poljedelstva ali inženirja kemije.

Tak laboratorij stane razmeroma jako malo; vsa stvar pa bo za nas tem cenejša, ako pomislimo, da že imamo nekak embrijo tega laboratorija. Ta embrijo je »Kmetijsko-kemijsko preizkuševališče za Kranjsko v Ljubljani. Ta zavod ima ravno isti namen, kakor ga bo imel pedologično-kemijski laboratorij, samo s to razliko, da ga ne doseza, in zato bi bilo opravičeno, da bi stopil deželni odbor s kuratorijem tega preizkuševališča v dogovor ter ga adaptiral.

Sedaj bi nam bilo še označiti način funkcioniranja tega laboratorija ali urada, če hočete; toda preje moramo izpregovoriti še nekoliko besedi o hidrografiji in klimatologiji, ker so ta vprašanja velike važnosti za melioracije, in bi bilo želeli, da jih ozko zvezemo z zgoraj označenim pedologično-kemijskim uradom. In to naj se zgodi v naslednjem odstavku. (Dalje.)

VLADIMIR KNAFLIČ:

Marx in Tyrš.

V zadnjih letih nikjer tako dobro ne opažamo, kako daleč je duh omejene malomeščanske sebičnosti zvedenil pojem o narodu in zabilisal resnično demokracijo, kot v eni po svojem bistvu najvažnejših in resnično demokratičnih in narodnih tvorb, v našem Sokolstvu. To ni nikaka tajnost več. Vsi, ki čutijo v sebi res

sokolsko srce, opažajo z gnjevom nekatere, ponekod se pojavljajoče pojave docela nesokolskega mišljenja. V interesu stvari same ni, da bi molčali. Nasprotno, opozarjati je treba na take izrastke, in če ni drugače, jih izžgati, dokler je čas. Za danes sicer zadostuje, da se dotaknemo teh nedostatkov le mimogrede, ker ni tu mesto, da bi omenjali vsak posamezni slučaj; sanacija se mora zgoditi od slučaja do slučaja v vrstah Sokolov samih. To se sicer že godi; Sokolstvo je po svojem jedru in po svoji vodilni ideji mnogo prezdravo, da ne bi reagiralo proti razjedalcem.

Izrecno pa se je treba spomniti uvodoma onih, ki hočejo ponižati Sokolstvo do nekake strankine tvorbe, ki ne vedo, da je bistvo demokracije ukloniti se volji večine, in ki ne vedo, da Sokolstvo ni nikako paradno društvo. — Od onih slučajev, ki jih hočem omeniti, le dva: Pred tremi leti je starosta S. S. Z. nastopil kot neodvisen kandidat proti oficialnemu kandidatu liberalne stranke; zgodilo se je, da je vsled tega po vplivu radikalnih strankarjev neko sokolsko društvo izstopilo iz S. S. Z. za toliko časa, dokler ji predseduje dotični starosta, kakor da bi bilo Sokolstvo kak strankarski politicum. Drug slučaj: Dnevi so še le potekli, kar je o priliki ljubljanske občinske krize in ljutih napadov »mladih« na »stare« nek član te anonimne klike zagrozil (v »Slov. Narodu«) preklicanim »mladinom« brezobzirno operacijo na strankinem telesu, operacijo, ki bi se raztegnila tudi na najvažnejše narodne institucije (sc. na Sokolstvo). Seveda ni dvoma, da se bo Sokolstvo, če zasluži to ime, uprlo takemu bourbonskemu postopanju, a grožnja je značilna za ono kliko, iz koje je izšla.

Omenjam še nekaj: Če se je ustanovila »katoliško«-politična telovadna (?) organizacija, ki si je izposodila sokolski kroj in kopirala notranjo organizacijo, še to nikomur ne daje pravice, smatrati tudi Sokolstvo za tako politično organizacijo. V polni meri veljajo za take trhile politično-telovadne organizacije besede Tyrševe, da nimajo nikake bodočnosti taka telovadna društva, v prvi vrsti iz političnih ozirov in v paradne in strankarsko-agitatorične svrhe.

Namen tega članka ni, zbirati rekriminacije proti Sokolstvu, tudi ne proti oni koteriji, ki bi rada pod firmo politične stranke porabila Sokolstvo v svoje namene. Nasprotno: Sokolska literatura za Nesokole je pri nas sila borna; zato je glavni namen tega članka, opozarjati na bistvo Sokolstva, na misel Sokolsko, in primerjati Sokolsko nalogo z delom, ki čaka one, ki so po svojem političnem prepričanju prištevajo k modernim meščanski stranki, kakor tudi one, ki se priznavajo za socialiste. Oglédati si moremo

tudi pri nas že enkrat to stran Sokolske ideje: Ali je mogoč kak stik med revolucionarno in mednarodno mislečim proletarcem marksistom in med udruženjem, ki goji podrobno telesno in vzgojno delo in nacionalizem; kratko, ali je mogoč kak stik med Marxom in Tyršem?

Čas je, da ponehajo napadi na Sokolstvo od strani, ki zastopa načelo neomejene politične demokracije in koje revolucijski končni cilj stremi za popolno preuredbo človeške družbe, t. j. od strani socialne demokracije; čas je pa tudi, da preneha identificiranje Sokolstva z eno samo stranko in njenimi pristaši. Iz razmotrivanja bistva Sokolstva in njega pozitivnih nalog si bo potem vsak sam mogel izvajati odgovor na zgorajšnje vprašanje in po tem urediti svoje postopanje.

Ali je »Sokol« navadno društvo? Nikoli. Je-li organizacija? Brezdvomno. A je več, je institucija celega naroda. Smoter Sokolstva je: Vzgajati narod telesno, нравno in demokratično. Vsaka teh štirih nalog, ki tvorijo skupaj Sokolsko nalogo, je neobhoden in integrujoč del Sokolske ideje: Izpustimo telovadbo, izpustimo negovanje telesne sile, zdravja, gibčnosti in poguma; ali izpustimo misel narodno, ali нравno, ali demokratično, in odvzeli smo Sokolstvu vso njegovo vsebino. Telesno silen, нравno živeč, (po svoje) naroden aristokrat ni Sokol; telesno močen, нравen, a ne narodno čuteč demokrat ni Sokol; naroden, demokratičen, silen, a ne нравno živeč, četudi član »Sokola«, ni Sokol; oni ki živi нравno, čuti narodno in dela demokratično, a ne uri svojih telesnih sil, ni Sokol. Sokol je edino in izključno le ta, ki živi нравno, uri in krepi svoje telesne sile in oblikuje telo vztrajno in tekom let do vrhunca umetniške klasične dovršenosti, oni, ki je skozinsko demokrat po vsem svojem mišljenju, ki v zasebnem življenju, v politiki, v socialnih vprašanjih ne dopušča le vsakemu svobode, ampak ki izkuša tudi dejanski omogočiti osvobojo, politično in socialno, in slednjič, ki si za torišče tega svojega demokratičnega političnega in socialnega delovanja izbere oni delokrog, ki mu je dan po naravi sami, ono singenetično skupino, v koji je vzrastel in ki mu daja kulturna in politična sredstva za njegovo politično in socialno delovanje in predmet temu delovanju: Narod.

Ta štiri svojstva značijo vsaobenem in nerazdeljno Sokola, čigar dolžnost je, da se tega zaveda, da po svojih močeh ta svojstva pogloblja, jih neguje in izpopolnjuje.

Telesna vzgoja je najindividualnejša naloga posameznika. So časi, ko je človeštvo docela pozabilo na to. V asketičnem srednjem veku je veljalo telo za nepotrebno in nadležno posodo vzvišenega božjega duha, in edina naloga človeštva je bila, izpopolnjevati duha v smeri mistične in asketične popolnosti in ga pripravljati za ono posmrtno duhovno življenje, ko bo človeški duh rešen te nadležne ovire iz mesa in kosti. Bernard iz Clairveauxa, najvznesenejši pesnik srednjega veka, poje: »Ne brigaj se za to, kar je minljivo, ne neguj svojega grešnega telesa; neguj pa večno in neumrljivo svojo dušo, da se nekoč združiš z najvišjim bitjem«. V kakem nasprotju z asketičnim srednjim vekom je klasični stari vek, ki je ustvaril kot ideal človeštva one dovršene kipe, ki jih še danes občudujemo, če nam dovole sredstva obisk Vatikanskih in drugih zbirk. V kakem nasprotju s srednjim vekom je čas renezanse, ki je sočasno z novimi, za dotedanje naturalno gospodarstvo revolucijskimi produkcijskimi razmerami — kapitalizem nastopi prvič, — iznova našla ideal človeka, ne le duševno razvitega, marveč tudi telesno krepkega, klasično oblikovanega. Sledeča protireformacija je zopet utisnila takemu stremljenju pečat herezije, dokler ni nova doba na novo vzbudila zahtevo, da dobi človek, zdrav, močan, izurjen in telesno lep. Pod uplivom modernih idej se je pa pojmovanje telesne samovzgoje bistveno izpremenilo. Telovadba ne bodi več aristokratski sport, namenjen le maloštevilnim »beati possidentes«, marveč bodi podrobno in smotreno delo, delo za vsakogar, torej demokratično delo; in za vsakogar naj bodo dani tudi taki socialni predpogoji, da mu je mogoče posvetiti se takemu delu, — delavni čas v tovarni, trgovini, pisarni itd. naj vsakemu dovoljuje brez škode na dohodkih, službi itd. posvetiti se telesni samovzgoji. Telovadba postaja bolj in bolj neobhoden atribut moderne družbe in modernega časa; čimbolj je ta ali oni narod napredoval, tem večje število telovadcev se posveča redni in podrobni telesni vzgoji, ki se vrši, kakor nekaj pri Grkih, skupno in v enoistih telovadnicah, z jasno izraženim smotrom vzgojiti si zdravo, močno in klasično lepo telo, ter s tem izboljšati vso raso, ves narod. Prav oceniti ve tako redno posečanje telovadnic le ta, kdor sam izvršuje to nalogo; ob strani stoječemu manjka vsako merilo in vsako pojmovanje o vrednosti in uspehih takega najindividualnejšega podrobnega dela.

Počasi si pridobiva to spoznanje tal tudi pri Slovencih; nekaj tisočev Sokolov-telovadcev že štejemo; ogromna večina našega naroda, kmetje, delavci itd. morajo si pa še-le ustvariti take socialne predpogoje, ki bi jim omogočili redno negovanje telesa in

razumevanje telesne vzgoje. Tanka plast naše meščanske inteligence pa nima smisla za moderne ideje; naši akademiki, akademično izobraženi zasebni in državni uradniki, trgovci itd. porabijo svoj prosti čas raje za »nekaljeno rodbinsko srečo«, poseduje po gostilnah, kavarnah, za politiziranje pri vrčkah itd. Ali so preplaši, ali pa preleni. O krasnih, pesniško vznešenih Rousseau-ovih slavospevih naravi, o Jana Komenskega očetovski pedagogiki, o Tyrševih navduševalnih besedah in njegovi resnosti ti zabavljači nimajo pojma.

Človeka pograbi jeza, če primerja Sokolsko misel z življenjem brezsmiselnih mladih mož, ki tvorijo naraščaj našega naroda. Ne le telesne, tudi npravne njih zmožnosti so enake njihovemu življenju. Nimajo smisla ne za telesno, ne za npravno samovzgojo, in neizmerno je oteženo stališče onim, ki opominjajo na Tyrša, na Masaryka, na podrobno vstrajno delo. Vsled tega je število pravih Sokolov pri nas tako nizko. Nehote uhajajo misli v čas renezanse, v one čase, ki je veljalo geslo »Nazaj k Olimpijskim bogovom«, kar je toliko, kot znani Nietzschejev izrek »Naprej k človeku in pol!« Znak takratne dobe je individualizem, najodločnejši odpor proti srednjeveškemu univerzalizmu. Namen dobe je bil: Vzgojiti človeka. Zato pozna ta doba nenavadne duševne zmožnosti. Človek zmore vse, če le hoče. Nenavadna je delavnost ljudi te dobe; kljubujejo življenju, razmeram, delajo hitro in mnogo, in z delom jim raste samozavest. Vendar jih je bilo premalo in univerzalizem je zopet zavladal nad nami, niveliral je zmožnosti. Tudi velika revolucija nam ni koristila mnogo; dala nam je sicer svo-boščine, a dala nam je tudi enakost; ne socialne enakosti, tudi politične ne (kurialni sistem!), a dala nam je, bože, intelektualno enakost, vrnila nam je univerzalizem, ki nas ovira in tišči v močvirja.

(Konec prih.)

M. ČOBAL:

Strokovna organizacija rudarjev na Slovenskem.

Pred 15. leti in sicer 15. januarja 1896 so si rudarji tudi na Slovenskem osnovali svojo strokovno organizacijo. Bilo je to še v tistih mirnih časih, ko so se rudarji morali bojevati z raznimi rudniškimi podjetji in njih ravnatelji, imeli so pa mir pred poli-

tičnimi nasprotniki, bodisi klerikalci ali liberalci raznih narodov. Tudi takozvanih rmenih strokovnih organizacij (stavkokaznih), katere sedaj vodijo podjetniki, še ni bilo.

Takrat je bilo torej mogoče, da se je v kratkem času začelo in razvilo čilo gibanje, tako da je strokovna organizacija za alpske dežele, katere sedež je bil v Köflachu, imela že koncem l. 1896. okoli 2000 strokovno organiziranih rudarjev na Slovenskem. Skupna zveza je pa tedaj štela okoli 5000 članov, od katerih je kakih 3000 članom odpadlo na nemške pokrajine.

Število članov je potem naraščalo do l. 1900. V tem letu je pa izbruhnila v januarju stavka na Češkem, ki je propadla po preteku dveh mesecev. Naravno je bilo, da je tudi pri nas nastalo mezдно gibanje, ko je na Češkem in Moravskem stavkalo okoli 70.000 rudarjev, in da je bilo tudi na Slovenskem obilo navdušenja za stavko. V mesecu februarju so zaupniki rudarjev predložili podjetnikom spomenico, na katero so ti odgovorili, da odklanjajo zahteve rudarjev. Na 21. februarja je bil sklican nato v Celju poravnalni urad, pri katerem se je doseglo sporazumljenje, tako da podjetniki dovolijo za Trbovlje, Hrastnik, Ojstro in Zagorje po 12% povišanja mezde, za Velenje pa 5%. Še istega dne zvečer se je o poravnavi poročalo na shodih v Trbovljah, kjer je bilo 4000 rudarjev iz Hrastnika, Trbovelj in Ojstrega navzočih, in v Zagorju, kjer se je zbralo 800 rudarjev.

Kakor pri vsakem mezdnem gibanju, je bilo tudi takrat nekaj indiferentnih delavcev, ki so bili s koncem gibanja nezadovoljni. To so začeli nasprotniki izkoriščati, in sicer zlasti klerikalci. S svojim nasprotovanjem ter s svojo agitacijo proti strokovni organizaciji niso imeli nobenega uspeha za svojo takozvano krščansko socialno organizacijo. Z obrekovanjem zaupnikov so pa dosegli, da je strokovna organizacija izgubila precejšnje število članov, a v Velenjah je celo propadla.

V Idriji, kjer se je strokovna organizacija ustanovila šele v poletju 1896, je bil zaradi ondotnih slabih plač razvoj jako težaven. Organizacija je rabila pol leta, predno se je nabralo okoli 50 članov, pa še to je bilo mogoče le, ker se jim je dovolilo, da so plačevali v nižji razred, nego so ga imeli odrasli rudarji podrugod. Pozneje, ko so rudarji uvideli, da so se stare mezдне razmere začele odpravljati in njihov plače izboljševati, je pa število naraslo tekom štirih let na približno 300 članov.

Pa tudi tu je nastalo mezдно gibanje. Boj, ki je trajal skoro eno leto, se je sicer završil s tem, da se je dovolilo 15% povišanje; ker pa je po končanem gibanju poljedelsko ministerstvo

obljubilo 15% nadaljnega priboljška po 6 mesecih, a tega kasneje ni izvršilo, se je tudi v Idriji delavstvo pripravljalo za stavko — v najneugodnejšem času, v mesecu januarju. Klerikalci se že od nekdaj tu imeli svojo krščansko socialno organizacijo — v kateri so se pripravljali, da za slučaj, če socialno demokratična strokovna organizacija uprizoni stavko, organizirajo stavkokaze. Zatorej so zaupniki strokovno organiziranih rudarjev odsvetovali stavko. To priliko so izrabili nele klerikalci, ampak tudi narodnjaki, ki so takrat v mestnem občinskem odboru hudo napadali zaupnike rudarjev in psovali z izdajalci vse one, ki so hodili v Idrijo organizirat rudarje. Tako je organizacija tudi tu precej trpela.

V Labinju, Kočevju, Lešah in Črni takrat še ni bilo nobene organizacije.

Kriza v rudniški industriji l. 1902, 1903 in 1904 in razne druge neugodnosti, katere so se pokazale po slovenskih pokrajinah, so ovirale napredek in razvoj organizacije. Poleg tega so se tudi klerikalci in liberalci začeli vtikati med delavstvo in ga izkušali v dva tabora razcepiti. Končni rezultat je pa bil, da je bilo koncem l. 1903. le okoli 600 organiziranih rudarjev, ki so se razdelili na Trbovlje, Zagorje, Ojstro, Hrastnik in Idrijo.

L. 1904. se je ustanovila Unija rudarjev za celo Avstrijo; prejšnje društvo se je razpustilo s tem, da so člani pristopili k Uniji. Takoj po novi ustanovitvi — in sicer l. 1905. — se je število članov na Slovenskem potrojilo. V Trbovljah, Hrastniku in Ojstrem smo takrat šteli skupno 1685 članov, v Zagorju 300 članov, v Labinju, ki smo ga pridobili na novo, pa 600 članov. Torej okrog 2600 članov.

Idrija je l. 1904. pri ustanovitvi Unije zaradi osebnih sporov popolnoma zaostala, tako da Unija ni imela ondi nobenega člana. Šele l. 1906. je bilo mogoče zopet organizirati idrijske rudarje pri rudarski Uniji; število organizirancev pa je bilo začetkoma neznatno. Ko je l. 1906 propadla v Trbovljah, Hrastniku in Ojstrem stavka, katero je povzročil nekdanji socialni demokrat Linhart, je v teh krajih organizacija tako nazadovala, da je štela v Hrastniku, Trbovljah in Ojstrem samo 28 članov. Da je velikanski poraz vplival tudi na druge kraje, je umljivo samoposebi.

V Labinju je lanskega leta organizacija, ki je imela poprej 600 članov, po petmesečni stavki popolnoma razpadla. Tudi to stavko so povzročili neorganiziranci proti volji organiziranih.

Kakor povedano, je rudarska strokovna organizacija prestala veliko kriz, razven tega so pa še meščanske stranke v zadnjih

letih izkušale odvrniti rudarje od njih stanovske organizacije. Če se uvažuje vse to, se lahko spozna, da organizacija slovenskih rudarjev še ne more biti takšna, kot je pri sosednih narodih.

L. 1910. in 1911. nismo napredovali, pa tudi nazadovali ne. Organizacija rudarjev je štela 31. decembra 1910, na Slovenskem 891 članov; dne 30. maja 1911 pa ima 892 članov, ki jih razdelimo na sledeče kraje:

Trbovlje 108, Hrastnik 54, Idrija 125, Sp. Idrija 40, Labinj 143, Velenje 18, Leše (Koroško) 109, Črna (Koroško) 67, Zagorje 149 in Kočevje 5.

V zadnjem času se sicer opaža izboljšanje v gibanju, vendar je težava; kajti nasprotniki izrabljajo vse prilike, ko ni mogoče v mezdnih bojih doseči tistega uspeha, kot bi ga delavci želeli, in obrekujejo organizacijo in nje zaupnike.

FRANCE JAUH:

Meništvu.

Navadno si predstavljamo katoliško duhovščino kot ljudi brez lastne volje, brez racionalnega nazora o svetu in raznih njegovih pojavih, ki slepo slede predpisom svojih predstojnikov ter a priori sprejemajo za resnico, kar so napisali zmotljivi katoliški učenjaki, dogmatisti ali moralisti. Večina duhovščine je preveč brezbrizna in pseudobna, da bi se zanimala za globlje raziskavanje, ki bi dovedlo do bolj pametnih nazorov v marsikakšnem oziru.

Vodstvo katoliške cerkve — kot svetne organizacije — je v rokah, malega števila oseb, ki narekujejo svoje nazore in dajejo ukaze nižji duhovščini, ki jim slepo sledi. V tej hlapčevski ponižnosti in nesamostojnosti v mišljenju so se do zadnjih časov posebno odlikovali profesorji po katoliških semeniščih, ki vzgajajo nove generacije duhovnikov, ki naj pozneje uče »ponižnost« in udanost cerkveni in posvetni gosposki.

Zato je tem bolj zanimivo, če se dobi med semeniškimi profesorji kje mož, ki ima še nekaj svoje volje in ki ni dal vsega prepričanja v zakup sv. Tomažu in sv. Alfonzu Liguori. Imel sem priliko, da sem videl nekaj takih mož v St. Paulskem semenišču v St. Paul, Minnesota, ki je pod nadzorstvom slavnega nadškofa John Ireland. Tukaj naj kratko podam zanimiva predavanja o mo-

nasticizmu, ki jih je govoril profesor angleške literature Rev. William H. Sheran.

Čitali smo znano Kingsleyjevo zgodovinsko povest Hypatia, o slavni grški neoplatonski filozofki Hypatia, ki je predavala o filozofiji v Aleksandriji v petem stoletju po Kr. in bila umorjena od fanatičnih menihov pred glavnim oltarjem v Caesareum, ki so ji trgali meso s telesa s pomočjo školjkinih lupin ter naposled sežgali truplo. V povesti igrajo veliko ulogo menihi, katerih je bilo na tisoče in tisoče po Egiptovskih samotah.

Meništvo je otrok orientu. Vzrastlo je iz orientalskega nagnenja do samote, premišljevanja in asketičnega življenja. Zato imamo že v predzgodovinski dobi Budhistovske in Perzijske menihe. Meništvo na zapadu se je pospeševalo na več načinov posebno s pomočjo Helenskih naukov neoplatonistov, ki so zahtevali očiščenje razuma s postom in asketicizmom; drugič pa tudi vsled starega Rimskega nazora o strogosti in disciplini, ki je revoltirala proti socialni razuzdanosti in potrati rimskega cesarstva ter iskala miru v puščavi.¹⁾

Meništvo ni dobilo nikakega priznanja, direktnega ali indirektnega, od ustanovitelja krščanstva. Izveličar nikdar ne omenja ali sugestira menihov, zato meništvo ni nikak del redne organizacije cerkve. Menihi in člani vseh redov so nereden klerus cerkve, dasiravno so si prisvojili naslov rednega klerusa. Takozvani sekularni klerus, ali posvetna duhovščina so člani redne cerkvene organizacije.

V prvih krščanskih časih je pomagala razširjati meništvo zlasti želja po popolnosti, kakor še dandanes, posebno pa želja po posebni svetosti.

Ne moremo zanikati, da se ima katoliška cerkev zahvaliti za veliko teritorialno razsežnost v največji meri meništvu in verskim redom. Samostan je središče civilizacije in krščanstva v vseh deželah, ki so se spreobrnille od poganstva in barbarstva. Še sedaj so menihi glavni faktor pri spreobračanju poganskih ljudstev.

Odkar je Pavel Samotar ustanovil samostan v gorah Tibijskih l. 250 po Kr., se je ustanovilo nad 300 raznih verskih redov. Izmed teh so glavni redovi: Benediktinci, Frančiškani, Dominikanci in Jezuiti.

Zanimivo je razmerje meništva do posvetne duhovščine.

Ko je meništvo postajalo vedno močnejše v cerkvi, je začelo vplivati na cerkveno organizacijo slično, kot dandanes vplivajo

¹⁾ Primerjaj: dr. H. Tuma, Seksuelni problem, 4—5. zv. Naših Zapiskov t. I. str. 107.

velike korporacije. Začelo je vplivati na cerkveno postavodajo in formulirati duhovno in klersko življenje po svojih lastnih nazorih. Nastali so neprestani boji med posvetno duhovščino, ki se je borila za svoje pravice, in med meništvom. Toda posvetne duhovščine je bilo v zapadni cerkvi premalo in je bila preslabo organizirana, da bi se mogla uspešno braniti meništvu. Te verske organizacije so dobile v svoje roke celo postavno mašinarijo, so izvolile papeže po lastnem okusu, in nastal je še večji boj. Posledica tega je bila, da so posvetni duhovniki morali sprejeti meniška pravila, nazore in celo literaturo ter meniško obleko, kakor da bi bili katoliški nazori in meniški nazori eno in isto.

Zanimivo je zasledovati, tako pravi Rev. Sheran, kako se mora posvetna duhovščina dandanes ravnati po meniških predpisih.

1. V posebni obleki, talarju in rimskem ovratniku so izolirani in ločeni od sveta kot posebna kasta. Vse to je iz menišтва.

2. Molitve, premišljevanja in pobožna dela imajo skoro vse meniško barvo. Posebno velja to glede brevirja. Notranji dokazi so dovolj jasni, da je meniškega izvora: jutranjice, prime in večernice so vse deli časa, po katerih so se ravnali menihi.

Posebno se morajo še omeniti odgovori menišk. kora. Nikjer se ne omenja brevir pred prihodom menišтва. Dejstvo ostane, da je zaukazana recitacija brevirja le nekak poizkus, da bi se posvetna duhovščina ravnala po zahtevah meniškega življenja.

3. Vpeljava celibata kot disciplinarni zakon je hčerka monasticizma. Sicer nekateri zanikajo, da bi bilo samo meništvu odgovorno za ta predpis, pa je vseeno res, da je bil Gregorij VII. menih, predno je zasedel papeški sedež, in on je bil prvi, ki je vpeljal meniški zakon v vseh katoliških deželah, kjer so imeli in še imajo posvetno duhovščino v zvezi z Rimom. Trdi se, da so se škofje in menihi združili pri uveljavljanju nove discipline, da bi prvi imeli tem bolj podložno duhovščino, zadnji pa manj močne nasprotnike. »Kakor si že bodi, s tem je bil zadan smrtni udarec neodvisnosti in socialni sreči posvetne duhovščine pod pretvezo, da bi bila neodvisna od vseh posvetnih reči.«

O tem vprašanju se veliko debatira, in argumenti za in proti celibatu so močni, toda nihče ne more zanikati meniškega izvira te naredbe.

Tako profesor Sheran v katoliškem seminišču. Ali bi si kak slovenski profesor bogoslovja upal javno izraziti svoje mnenje v tej smeri! Sedaj še ne, a morda pride čas, ko bo racionalizem premagal apriorizem, ko bo večina odločevala tudi pri disciplini

in organizaciji cerkve, ne pa kot sedaj stari nepraktični italijanski kardinali, ki vedno tavajo eno stoletje zadaj za modernim napredkom.

Nadškof Ireland dobro pozna pretirano »katoličanstvo« raznih verskih redov, zato pa še sedaj ni niti enega jezuitskega samostana v njegovi škofiji. Vzgojo katoliške mladine in mladih teologov imajo v rokah posvetni duhovniki, ki poznajo realno življenje iz izkušnje in iz prvega vira, ne pa samo iz samostanskih celic, kot ga razumejo menihi.

Naše mlade duhovnike bi bilo treba bolj sekularizirati in naravnost »pohujšati«, da ne bodo slepo verovali zastarelim navadam in disciplinarnim naukom cerkve, ki sploh niso bistveno potrebni za ohranitev verskih naukov samih.

Inž. A. STEBI:

Tehnika in narodno gospodarstvo.

I. Preobrat narodno-gospodarskega gibanja.

W. Sombart, Deutsche Volkswirtschaft im XIX. Jahrhundert:
„Man wird immer bewundern müssen die gewaltigen Leistungen, die der Menschenggeist in unserem Jahrhundert auf technischem Gebiete vollbracht hat. Es ist unerhört in der Geschichte! Niemals ist nur annähernd in gleicher Zeit die Herrschaft des Menschen über die äussere Natur dermassen erweitert worden; niemals, soviel wir wissen, sind in so wenigen Menschenaltern die Grundlagen, auf denen das techn. Vollbringen ruhte, so vollständig umgestürzt worden und wer irgend eine Erscheinung des gesellschaftlichen Lebens in Europa während des XIX. Jahrhunderts, es sei welche es wolle, betrachtet, wird seinen Geist mit Andacht versenken müssen in diese Welt von Tausend und Abertausend Erfindungen und Entdeckungen, aus denen die moderne Technik erbaut ist.“

Splošno naziranje o naukih in o pogojih razvitka narodnega gospodarstva je bilo in je deloma še bolj trgovsko-kapitalistično nego pa moderno in eksaktno. To je tradicionalna zapuščina preteklega stoletja. Vsaka diferenciacija narodnogospodarskega

dela je bila ovržena; vladala je izključno le empirija. Vsaka študija se je pričenojala z naštevanjem tržišč ter upoštevanjem kapitala in se nehavala s slavospevom na kapital in hrepenenjem po novih tržiščih.

Vsa notranjost narodnega gospodarstva je bila zaprta in neodkrita, upošteval se je edino in vedno le njen zunanji efekt. Kakor da bi se hotelo ubraniti, da bi kapital izgubil kaj svoje veljave, ako se objektivno diferencirajo narodnogospodarsko delo in njegovi činitelji. Končno je pa vendar kapital sam sebi zadržnil samodržtvo, ker je stopila tehnika iz poizkušanja in tipanja v znanstveno jasnost. Seveda ne bode nihče odrekal velike moči kapitalu še sedaj in v prihodnosti, a svoje neomejeno vladanje mora kapital deliti z moderno tehniko. Glavno zaslugu kapitala, da je podr! staro malomestno in nazadnjaško naziranje in ustvaril popolnoma nov svet, bodemo vedno upoštevali, ocenjevali jo po njeni notranji vrednosti, ter zidali dalje na dveh glavnih stebriščih narodnega gospodarstva — tehnike in kapitala, — dokler ne pridemo do zaželjenega cilja, ko se bode ves današnji kapitalizem pogreznil v svoj zasluženi grob.

S pomočjo kapitala gremo vedno smejeje našemu odrešenju nasproti, s pomočjo kapitala in tehnike bodemo ovsobodili človeštvo kapitalističnega jarma. In ko bode kapitalizem podr! tudi ta svet, torej ko bode zadušil tudi samega sebe, potem bode šele popolnoma jasno, da je bila edina duša in edino življenje vsega narodnega gospodarstva — tehnika.

Čim bolj napreduje splošni kulturni nivo narodov, kolikor bolj se dviga blagostanje poedinih narodnih skupin in njih svetovno ali lokalno gospodarstvo, tembolj izrazito se kaže odvisnost vsega narodnega gospodarstva od trenutnega stanja tehnike. Tembolj jasno je, da je uspevanje in napredek narodnega gospodarstva funkcija tehnike in ne nasprotno.

Že dandanes mora vsak stvarno presojujoči kritik narodnega gospodarstva priznati, da je ravno tehnika vodilna sila in glavni organizator narodnega gospodarstva. Seveda se z velikim veseljem zaganjajo ravno nacionalni ekonomisti proti temu dejstvu in z največjo trdovratnostjo poizkušajo zatreti vsak glas, ki stremi podreti staro naziranje, ki pravi, da je procvitajoče narodno gospodarstvo ustvarilo moderno tehniko in jo postavilo na današnji višek. In posebno še, ako se osmeli tehnik, to neresnico in laž podreti in odkritosrčno priznati dejansko resnico. Potem je očitanje splošno, da govori iz tega priznanja le strankarsko naziranje tehniških krogov.

Pomagalo pa ne bode vse to ruvanje. Z vsakim dnevom sili ves narodnogospodarski boj globje v narodovo srce, odvrča se od podedovanih buržoaznih in psevdokapitalističnih nazorov in na bojevnike, katerim služi priznanje dejanske resnice za bojno orožje.

V novem, popolnoma novem svetu se bode izvojeval kulturni boj narodov. Za ta boj je pa v prvi vrsti potreba odkritosrčnosti v celem organizmu narodnega gospodarstva in ta odkritosrčnost je mogoča le na podlagi resničnega uvidevanja in realne diferenciacije vsega narodnogospodarskega dela.

To eksaktno uvidevanje je pa mogoče le tehniku, nikdar ne juristu ali filozofu. Vso dušo in ves mehanizem narodnogospodarskega boja je treba spoznati in preživeti v svoji najnotranjši notranjosti. Vsako delo poslednjega delavca kateregakoli podjetja je treba razumeti v njega notranji posebnosti in vsako kolo najmanjšega stroja je treba umeti, da nam je mogoče presojati, ako je na mestu za ta ali oni proces gospodarskega proizvajanja.

Moderno narodno gospodarstvo sloni deloma na brezprimerno naraščajoči produkciji blaga, deloma na modernem, hitro se izvršujočem prometu. Prvo kakor drugo sloni edino na veherentno se razvijajočem napredku tehnike. Produkcijo blaga je le mogoče dvigniti z izpopolnjevanjem dotičnih strojev; hitrejši razvitek prometnih sredstev moderne tehnike pa omogočuje promet in izmenjavanje blaga.

Tehnika je torej duša narodnega gospodarstva. Edino napredek in izpopolnjevanje moderne tehnike sta omogočila brezmejni napredek narodnogospodarskega dela v preteklem stoletju. Istotako je tudi tehnika omogočila brezprimerno množitev ljudstva v zadnjem stoletju.

Blagostanje narodov je najbolj odvisno od okrepjenja industrije. To je povsod lahko zasledovati. Poglejmo le češke pokrajine češke kraljevine. Pred dvajsetimi leti in še pozneje je ta dežela eksportirala skoro največ delavstva v druge industrialne kraje avstrijskih dežel, posebno na Nižje in Zgornje Avstrijsko. Tu je industrija najbolj cvetela in radi tega dajala največ priložnosti za preskrbo še tujega in ne samo domačega prebivalstva. V tem času še ni bila industrializacija čeških okrajev tako napredovala kakor nekaj let pozneje. Danes pa opažamo vedno manj izseljevanja iz čeških okrajev. Še nasprotno! Priseljevanje v industrialna središča raste, in ne bo dolgo, ko bode priseljevanje v te okraje skoro gotovo nadkrililo izseljevanje. Industrializacija čeških okrajev te dežele z vsakim dnevom napreduje,

narodno gospodarstvo se množi in blagostanje ljudstva narašča.

In kaj pospešuje industrializacijo hitreje nego napredek tehnike? Glavni temelj gospodarskega napredka v obliki industrializacije posameznih krajev tvori novodobna tehnika, katera oprošča človeško delo od organskih spon, kaže nova pota zidanja z izumevanjem novega gradbenega materiala in posplošuje uporabo vodne, parne in električne energije. Na ta način ustvarja tehnika najproduktivnejše delo, nove vire dohodkov, podaja nove potenciale produkcijskemu delu narodnega gospodarstva in dviga ves kulturni nivo narodov.

Iz tega sledi, da je narodno gospodarstvo sezidano na produktivnem, ustvarjajočem delu tehnike. Ona ne služi samo temu, da premaguje vse organske ovire, omogoča množitev prebivalstva, in da služi na ta način splošni civilizaciji, ampak ima tudi trajno kulturno vrednost.

Ako premotrimo ves gospodarski razvitek naše države v zadnjih desetletjih, moramo pravično konstatirati, da je glavni fundament tega narodnogospodarskega napredka edino napredujoča industrija. Vse, kar je dvignilo naše ožje slovenske kraje v zadnjem desetletju, ni iskati v ojačenju poljedelstva ali političnega aparata, ampak edino v povzdigi naše sicer borne, a vendar počasi napredujoče industrializacije.

Le industrija s svojim brezprimernim razvitkom je omogočila gospodarski napredek, le na nji sloni vsa moč kapitalizma, vsa moč narodnega in državnega gospodarstva. Le na nji sloni vsa moč naših trgov, našega trgovstva in naše ekspanzivne sile. Narod brez cvetoče in za razvitek sposobne industrije je narod brez vse vrednosti, je narod, ki v miru lahko umre. Le industrija omogočuje na manjšem prostoru gostejše prebivalstvo; ona obogati ubogi narod in ga utrdi, da je sposoben in močan za vsak boj v našem življenju.

In kdo vodi industrijo na tem zmagovalnem pohodu? Kaj je dalo moč temu življenskemu gibanju industrije? S čigavo pomočjo in po kateri poti dobiva vsak narod to potencialno energijo v gospodarskem boju.

Ta zaslomba vse industrije, celega narodnogospodarskega boja je tehnika, moderno in eksaktno, po jasnem potu se razvijajoča tehnika, ki ima pred seboj najrealnejši cilj. Ta cilj je: premagati vse nazadnjaške teme in dovesti človeštvo v realno in čisto jasnost našega dela, do osvobojenja od tisočletnega tlačanstva neštevilnih obzirov in predsodkov.

(Konec prihodnjič).

Pregled.

Biologija.

(Kalischerjevi poizkusi o direktnem posluhu psov in o funkciji slušnega labirinta — o barvnem čutu rib; barvne enačbe; funkcija kromatoforov; v. Frischeva izkustva — Noguchijeve čiste kulture treponeme; Noguchijeva diagnoza sifilide — Brodmannove in O. Vogtove raziskave o mikroskopskem ustroju možganske površine in o lokalizaciji — o ustroju možganov žuželk — poizkusi Albertonija in Rossija o uplivu mesne hrane na vegetarijance — o določitvi spola potomkromosomov — Horbaczewskega raziskavanja o pelagri — senzibilacija potom barvil — Raubitschekovi poizkusi o pelagri — Pütterjevi nazori o hranitvi vodnih živali — Wolffovi poizkusi o hranitvi račičev-samookov — Nussbaumovi in Meissenheimerjevi poizkusi o uplivu spolnih organov na sekundarne spolne lastnosti.)

Naše znanje o sluhu je v zadnjem času poglobil Kalischer z jako preciznimi eksperimenti. Dresiral je pse tako, da je vedno, kadar jim je dal jesti, proizvajal na kakem muzikalnem instrumentu gotove tone; kadar je prenehal z godbo, je pa odtegnil pse od hrane. Psi so se sčasoma na to tako privadili, da so samo tedaj počeli jesti, kadar je zagodel dotične tone. Prvi rezultat je bil, da imajo psi absoluten posluš, dočim ima človek navadno le relativnega. Mi moremo pač identificirati dva enaka tona, ako jih zaporedoma čujemo, mi moremo spoznati intervale, toda kvaliteto tonov spoznati, n. pr. ton a spoznati kot tak, to zmožnost, ki jo zovemo absoluten posluš, ima le jako malo ljudi in še ti le v gotovi meri. Psi pa reagirajo pri tej dresuri vedno samo na en ton določene višine, na katerega so se privadili; vsak drug ton je brez upliva na

nje, razlika za pol tresljaja v sekundi že zadostuje, da ne počno jesti. Tudi ako več tonov čujejo, takoj spoznajo, je-li dresurni ton vmes ali ne. Kalischer je sviral psom melodije v raznih skalah; ako je bil dotični ton v melodiji, so takoj reagirali, drugače se pa niso zmenili za godbo. Potom dresure je našel Kalischer nadalje, da čujejo psi tone, ki imajo toliko tresljajev v sekundi, da jih mi sploh več slišati ne moremo. Naše uho je dovzetno za tone od 12 do 20.000 tresljajev v sekundi. Hitrejša tresenja zraka ostanejo na naše uho brez upliva. S posebnimi instrumenti je proizvajal Kalischer pri krmljenju taka brza tresenja zraka in psi so se na ta tresenja ravno tako privadili kakor na druge tone, znak, da psi te visoke tone čujejo. Pasji sluh je torej v vsakem oziru mnogo bolj razvit od našega.

Nadaljnji poizkusi Kalischerjevi se nanašajo na vprašanje po funkciji notranjega ušesa, osobito Cortijevega organa. Dandanes velja v obče Helmholtzov nauk (Resonatoretheorie), da je vsako vlakno bazalne membrane Cortijevega organa ubrano za drug ton, kakor strune na klavirju, da mi torej razno visoke tone razločujemo potom rezonacije raznih vlaken bazalne membrane. Kalischer je pri psih, ki jih je privadil na dva različna tona, in sicer različna za dve do tri oktave in še več, izrezal na eni strani celi ušesni labirint, da so postali torej na eno uho gluhi, a pri labirintu druge strani večji del Cortijevega organa, tako da je preostal samo njega dolnji del, ki naj služi po Helmholtzovi teoriji percepciji najvišjih tonov. Kljub tej operaciji so psi še vedno reagirali na oba tona, iz česar sledi, da morejo vsak ton čuti z vsakim delom Cortijevega organa, da torej Helmholtzov nauk ne velja, vsaj ne v tolikem obsegu, kakor so to

dosedaj mislili. Da, celo po polni ekstimpaciji Cortijevega organa so mogli psi razločiti tone; sicer niso tako brzo reagirali, vendar razvidno iz tega, da tudi drugi deli ušesnega labirinta služijo deloma percepciji kvalitete tonov.

V 4. zvezku sem referiral o Hessovih poizkusih glede barvnega čuta rib in že tedaj smo se izrekli za to, da Hess svoje trditve, da so ribe slepe za barve, ni zadostno podprl. Na kongresu v Baselu nam je pred kratkim poročal H. v. Frisch o eksperimentih, iz katerih s popolno gotovostjo sledi, da morejo i ribe občutiti barve. — Clovek, ki je popolnoma slep za barve, občuti razne barve kot nijanse sivega; on občuti n. pr. rmeno barvo popolnoma enako kot gotovo nijanso sivega, tako da absolutno ne more ločiti barve, ki jo mi občutimo kot rmeno, od barve, ki je za normalno oko siva. Fiziologi so s poizkusi z barvnimi slepci sestavili takozvane barvne enačbe, t. j. tabele raznih barv, na katerih so vsopredno z barvami razvrščene sive nijanse, ki jih barvni slepci občutijo kot istovetne z dotično barvo. Na podlagi barvnih enačb je poizkušal v. Frisch ribe, ki imajo zmožnost menjati svojo barvo (lastnost ki jo najdemo tudi pri nekaterih plazivcih n. pr. pri kameleonu). Menjanje barve obstoji v tem, da so v koži nameščene stanice z raznimi barvili (pigmenti), takozvane kromatofore. Ako je pigment v kromatoforah, ki imajo zvezdasto obliko z dolgimi razcepljenimi radiji. S sredini zbran so kromatofore skoro nevidne, kajti kapljica barvila je za oko le mala neznatna točka; ako se pa pigment proširi po celi kromatofori, se pokaže ta stanica očesu kot temnalisa. — Nekateri ribe imajo črne in rмене kromatofore. Ako se črni pigment po stanicah proširi, tedaj je riba temnosiva, kajti kromatofore so zelo gosto nameščene; ako pa se črno barvilo koncentrira in deluje rmeni kromatofori, zadobi riba svetlo rmeno barvo. Seveda so

mogoče tudi vse nijanse od temno-sivega do rmenega, ker lahko oboji kromatofori ob enem več ali manj funkcionirajo. To preminjanje barve je za te ribe, ki se navadno plazijo po dnu morja, velikega pomena; one namreč vedno zavzamejo barvo dna, ki ima tudi približno razne nijanse od sivega do rjavkasto rmenega; radi te svoje lastnosti ostanejo ribe svojim sovražnikom vedno skoro nevidne, ker je le sila težko ločiti njih barvo od barve dna. Kakor je v. Frisch pokazal, regulirajo ribe delovanje kromatoforov potom vida; ribe, ki jim je iztaknil oči, ne morejo svoje barve prilagoditi okolici. Pri poizkusih glede barvnega čuta rib je računal v. Frisch takole: ako so ribe slepe za barve, kakor to trdi Hess, morajo zadobiti na sivem dnu, čigar nijansa odgovarja po barvni enačbi rmeni barvi, isto barvo kakor na rmenem dnu, ako pa ribe vidijo in občutijo barve, morajo zadobiti v enem slučaju svetlo sivo barvo, a v drugem rmeno. Poizkusi so pokazali, da je slednje istina, da torej različijo ribe sivo in rmeno, ki je za barvne slepce eno in isto, kot dve različni barvi. — S tem je dokazano, da ribe vidijo barve; seveda jih občutijo, kar je nepobiten rezultat Hessovih raziskavanj, drugače kakor mi.

Ze 4 leta so pretekla odkar je odkril Schaudinn provzročitelja sifilide, treponema (spirochaete) pallidum. Toda do sedaj se še ni posrečilo, gojiti te spirohete na kakem umetnem hranilu (Reinkultur), kakor je to mogoče z bakterijami. V prošlem letu so sicer poizkušali nekateri nemški učenjaki gojiti treponemo, toda te kulture so uspevale le malo dni. Pred kratkem pa je našel japonski učenjak Noguchi v Rockefellerjevem zavodu v New-Yorku metodo, gojiti spirohete trajno v kulturah. Z injekcijo teh kultur, ki so obstojale izključno iz spirohetov in nežive hranilne snovi, je povzročil Noguchi pri opicah in zajčkah sifilido; doprinesel je torej definitiven dokaz, da

je izključno le treponema provzročitelj sifilide. Sicer že preje ni nihče več dvomil resno o tem, vendar je ta experimentum crucis važen, ker je s tem definitivno pobita trditev Siegela, da nastopa pri sifilidi še neki drugi parasit kot povzročitelj, takozvani cytorrhycles. Nadalje je Noguchi našel posebno vrsto reakcije na sifilido, ki je slična Pirquetovi tuberkulinovi reakciji na tuberkulozo. Z injekcijo ekstrakta zmletih spirohetov, ki jih je potom Noguchijeve kulturne metode možno proizvajati v večjih množinah, je s popolno gotovostjo mogoče diagnosticirati sifilido. Reakcija na injekcijo, ki se kaže v lokalnem vnetju na mestu injekcije, nastopi namreč samo tedaj, ako je pacient v istini sifilitičen, drugače izostane vsaka reakcija. S tem je sedaj dana možnost, tudi v najbolj kočljivih slučajih spoznati sifilido s polno gotovostjo.

Že pred mnogo leti so dognali fiziologi potom poizkusov in potom patoloških izkustev, da so posamezne duševne funkcije lokalizirane na gotove dele možganov. Toda morfoloških razlik fiziološki različnih delov skorje velikih možganov do sedaj še nismo poznali natanko. K. Brodmann in O. Vogt sta se podvrgla naporni in dolgotrajni nalogi, raziskavati in primerjati mikroskopski ustroj raznih delov velikih možganov. Prvi del teh raziskav, ki se nanaša na razlike v mikroskopski anatomiji stanic možganske skorje, je pred kratkem izšel, izdal ga je Brodmann, dočim obdeluje Vogt razlike v ustroju živčnih vlaken. Preje so mislili, da je skorja velikih možganov povsodi enako ustrojena; iz Brodmannove razprave pa razvidimo, da moremo morfološki razločiti še mnogo več različnih polj površine velikih možganov, kakor potom fiziološke analize. Pri človeku je našel Brodmann 50 različnih partij, kojih glavni oddelki se krijejo s fiziološki dognanimi razlikami. Primarno je v možganski skorji pri sesavcih povsodi 6 pa-

ralelnih plasti stanic. Pri razvoju se pa premeni na posameznih oddelkih sorazmerje plasti, nekatere plasti se podvoje ali pa postanejo širše, gostost razporedenja stanic se premeni, neke se pokažejo posebne vrste stanic, ki drugje manjkajo i. t. d. Na ta način nastanejo omenjene razlike teh „citoarhitektonskih“ polj možganske skorje. Posamna polja so jako markantno ločena, tako da jih je na prorezih deloma že s prostim očesom mogoče razločiti. Kakor po privatnem poročilu Vogta vemo, je partij z različno razporeditvijo vlaken na dnu možganske skorje še mnogo več kakor citoarhitektonskih polj. Pri človeku je našel Vogt 150 partij z različno razporedenimi vlakni, takozvanih mielarhitektonskih polj. Imenovana naravoslovca sta raziskovala tudi možgane raznih sesavcev in sta našla tu glede razvoja in diferenciacije skorje velike razlike, ki se krijejo z drugimi sistemaškimi razlikami. Najpodobnejši so v mikroskopskem ustroju človeški možgani opičjim. Načrt razporeditve stanic opičjih in človeških možganov je povsodi isti, samo da je pri odraslem človeku diferenciacija mnogo večja. Po mikroskopskem ustroju so možgani orangutana skoro identični z možgani otroka. Zanimivo je, da je pri opicah število mielarhitektonskih polj v primeri s citarhitektonskimi mnogo manjše nego pri človeku. Tudi med človeškimi plemeni je našel Brodmann razlike v ustroju možganske skorje. Dočim se Evropejec najbolj oddaljuje od opic, se pri nižjih plemenih mikroskopski ustroj možganov bolj bliža opičjim. Tako je n. pr. takozvano vidno polje, ki služi duševni funkciji vida, pri Evropejcih popolnoma v notranjosti možganov, dočim se razteza pri Hererih, Hotentotih in Javancih 6—7 cm na vnanjo površino, kakor je to opaziti tudi pri opicah. — Te raziskave se pridružujejo izkustvom serologije, paleontologije i. t. d. zadnjih let kot nov dokaz, da je sorodstvo človeka in opic

mного tesnejše, kot so pa to še pred kakimi 30 leti mislili.

Tudi anatomija centralnega živčevja žuželk je ravno v zadnjem času napredovala. Viallanes in Janet sta na tem polju jako uspešno delovala; pred kratkem so učenci H. E. Zieglerja na novo preiskali možgane raznih žuželk in rezultati teh študij, ki jih je Ziegler pregledno sestavil, kažejo, da odgovarja pri žuželkah ustroj možganov v vsakem oziru razvoju instinktov dotične vrste. Osobito neka tvorba, ki se nahaja v prednjem delu možganov žuželk, takozvani corpus pedunculatum, se sorazmerno z instinkti razvija. Dočim imajo nižje žuželke samo sledove te tvorbe, se v vrsti višjih žuželk bolj in bolj veča, pri žuželkah z najrazvitejšimi instinkti, pri mravljah, čebelah in osah se corpus pedunculatum celo podvoji. Zanimiva je primerjajoča anatomija možganov čebelnih kast; največje možgane z najrazvitejšimi corpora pedunculata imajo delavke, matice ima že mnogo manjše, a najmanjše imajo troti, kar stoji v vsakem oziru v soglasju z razvojem duševnih zmožnosti čebel.

Italijanska fiziologa Albertoni in Rossi poročata o uplivi mesne hrane na vegetarijance. V južni Italiji, v Abrucih, se živi revno prebivalstvo vedno samo z rastlinsko hrano; ti so torej že skozi več generacij popolni vegetarijanci. Kako deluje zgolj rastlinska hrana, kažejo nam opazovanja na teh ubožcih; v duševnem oziru so jako zaostali, neka topost se pojavlja pri vseh njihovih duševnih funkcijah; tudi telesno so jako oslabei, osobito glede razvoja mišic. Imenovana učenjaka sta si izbrala eno tako rodbino iz Abrucov ter preizkušavala, kako deluje nanje mesna hrana. Počela sta z dozo 100 gramov mesa dnevno za osebo in sta to polagoma stopnjevala na 200 gramov; razun tega so dobili vsi tudi svojo navadno rastlinsko hrano. Pri tem so ljudje opravljali svoje vsakdanje delo kakor drugače. Vso

hrano in tudi iztrebke sta učenjaka natančno izmerila in kemiški preiskala. Najvažnejši rezultat je ta, da se je pri mesni hrani izguba na beljakovinah znatno izmanjšala; dasi so ljudje zavživali isto množino rastlinske hrane, kakor sicer, je bila množina neprebavljenih beljakovin v iztrebkih absolutno in relativno znatno manjša, nego zgolj pri rastlinski hrani. Mesna hrana ima torej lastnost, da omogoči lažjo asimilacijo beljakovin v obče — tudi rastlinskih —, z drugimi besedami: ako zavživamo mesno hrano, deluje ta na telo tako, da mu omogoči mnogo boljše izrabiti poleg mesa zavžito rastlinsko hrano. Tudi telesna moč in jakost mišic se je pri mesni hrani že v kratkem povečala, kar so kazala merjenja s takozv. dinamometrom. V obče so se pomnožile beljakovine v telesu, posebno v krvi, kar je jako važno za pojmovanje delovanja mesne hrane. Kakor sledi iz poizkusov Kroneckerjevih učencev, imajo krvne beljakovine (serumalbumini) lastnost, poživiti in ojačiti ne samo mišice in delovanje srca, nego tudi delovanje živčevja. Iz tega je sklepati, da je mesna hrana, ki pomnožuje beljakovine v krvi, ravno za moderno družbo, ki predvsem zahteva naporenega dela živcev, neobhodno potrebna, isto tako pa tudi povsodi, kjer je treba izdatnega dela mišic. V vseh teh slučajih vegetarijanska hrana ne zadostuje. Ti novi poizkusi torej jasno kažejo nesmiselnost izključno rastlinske hrane, ki je le v stanju, otopiti duševne funkcije in oslabiliti mišice.

Zadnjič (glej zv. 3) sem referiral o določitvi spola potom kromosomov in sem tudi navel nazor, ki govori, da večja množina kromatina (snovi iz katere obstoje kromosomi) kot taka določa ženski spol, dočim one spolne stanice, ki dobe manj kromatina postanejo moške. Iz mojih nadaljnjih raziskavanj v Napolju sledi, da ta nazor ni pravilen, nego da določajo spol izključno kvalitete specifičnih kromosomov ne glede na množino

kromatina v obče. Našel sem namreč pri hermafroditičkih mehkužcih, da imajo kljub posebnim kromosomom, ki določajo razvoj jajca, spermiji več kromatina, nego ženske stanice. Tudi razdelba kromosomov pri tvorbi seksualnih stanic dopušča le nazor, da odločujejo o spolu le kvalitete posebnih kromosomov, nikakor pa ne množina kromosomov vobče.

Na polju eksperimentalne patologije zaslužijo vso pozornost poskusi o postanku pelagre. Pelagra je bolezen, ki povzroča na koži razne spuščaje, razun tega nastopijo tudi afekcije čreva in živčevja ter naposled občna slabost. Ta bolezen je razširjena po gorenji Italiji, po Goriškem in Gradiščanskem, v Istri, vobče v južni Evropi. Že Lombroso je pokazal, da stoji ta bolezen v zvezi z uživanjem jedil iz koruzne moke; po njegovih nazorih deluje pred vsem pokvarjena koruzna moka tako. Ta problem so sedaj počeli eksperimentalno obdelavati. Horbaczewski je krmil bele miši s polento, pripravljeno iz koruzne moke in mleka. Že po nekaj tednih so dobile miši pelagri podobne spuščaje na koži in so naposled poginile. Pri navadnih sivih miših pa ni imela polenta nobenega škodljivega upliva. Horbaczewski je nato izkušal, kako deluje koruza, kateri je odvzel žolto barvilo (takozv. koruzno olje) s tem, da jo je prekuhal v alkoholu ter na ta način barvilo ekstrahiralo. Ako je krmil bele miši s polento iz tako preparirane koruzne moke, ni nastopila nobena bolezen in tudi miši, ki so po krmljenju z navadno polento obolele, so zopet okrevale, ako jih je nadalje krmil s polento brez barvila. Horbaczewski je poleg tega tudi poizkušal delovanje koruznega ekstrakta. Vštrcal je belim mišim pod kožo koruzno barvilo in kmalu so se pokazali spuščaji slični pelagri. S tem je dokazano, da povzroča pelagro barvilo, ki se nahaja v koruzi in sicer tudi v nepokvarjeni, da je torej pelagra posledica preobitega zavživanja ko-

ruze v obče, ne samo pokvarjene, kakor so preje mislili.

Raubitschek v Črnovcih je ta problem še nadalje pojasnil. Pelagra se navadno pokaže le pri kmetovalcih in poljskih delavcih, ki so mnogo na solncu, in spuščaji se pred vsem pojavijo na onih mestih kože, ki so najbolj izpostavljena solčnim žarkom, na vratu, na hrbtu, na laktih i. t. d. Iz tega je sklepal Raubitschek, da ima tu kemiško delovanje solčnih žarkov poseben upliv. Že dalje časa je znano posebno iz raziskav Tappeinerja in Jodlbauerja, da razna barvila senzibilizirajo žive stanice, da stanice, ki so prepojene z barvilom, jačje reagirajo na kemiške uplive svetlobe, da postanejo stanice potom barvil tako občutne za svetlobo, da jih svetlobni žarki morejo znatno oškoditi in celo umoriti. Raubitschek je slutil, da najbrže tudi koruzno barvilo deluje v tem smislu. Krmil je bele miši s koruzno polento; en del teh miši je hranil v temnem, a druge na svetlobi. Slednje so obolele za pelagro, a prve ne. Ako je pa bele miši, ki so bile na temnem, pozneje izpostavil svetlobi, so kmalu dobile spuščaje. S tem se skladajo gori omenjena izkustva, da sive miši ne obole. Siva dlaka zadržuje svetlobne žarke, tako da velja za sive miši isto kakor za bele miši, ki so na temnem. Iz vseh teh poskusov torej sledi, da je pelagra otrovanje organizma s koruznim barvilom, patološke prikazni pri pelagri pa da so posledica senzibilizacije kože s tem barvilom, ki jo napravi občutljivo za škodljivi kemiški upliv solčnih žarkov.

V živalski fiziologiji že nekaj let traja kontroverza glede hrane vodnih živali. Fiziolog Pütter je izračunal, da je v morju kakor tudi v sladki vodi relativno mnogo premalo živih bitij, da bi mogle vse živali z živo hrano izhajati. Za srednje velikega krapa je n. pr. izračunal, da zahteva njegov snovni obrat (Stoffwechsel) na dan približno 2,8 gramov beljakovin; krap se

hrani izključno z malimi račiči (takozv. vodnimi bolhami); za 2:8 gr suhih beljakovin bi pa trebalo 500.000 račičev. V istini pa najdemo, da poje krap na dan komaj nekaj stotin vodnih bolh. Odkod torej ostala hrana? Iz teh in sličnih računov sklepa Pütter, da so vse vodne živali v stanu živiti se razun z oblikovano hrano tudi z organskimi snovmi, ki so razpuščene v vodi. Sicer je koncentracija teh raztopin silno majhna, komaj 1 : 100000; toda računi so pokazali, da take koncentracije izdaleka zadostujejo za pokritje vsega snovnega obrata vodnih živali. Da so ribe res v stanu hraniti se samo z raztopljenimi snovmi, je dokazal Pütter v s poizkusi. Tako je n. pr. ribo heliastes gojil 48 dni v razpus-tini ekstrakta morskih alg; riba ni izgubila ničesar na svoji teži, dasi ni jedla prav ničesar. Pütter sklepa, da so škrge organ, potom katerega jemljejo vodne živali raztopljene organske snovi iz vode. Pütterju so ugovarjali, češ, da ni mogoče dokazati, da je zadosti raztopljenih organskih snovi v vodi. Toda ravno najnovejše Rabe-nove analize so pokazale, da je n. pr. v litru vode vzhodnega morja 3—13.9 mg ogljika v raznih razpuščenih organskih snoveh, dočim je po Lohmannovih računih ogljika vezanega v živih bitjih na 1 l morske vode le 0.00384 mg! Raztopljene organske snovi v vodi so pred vsem produkt snovnega obrata alg; Pütter je namreč dokazal, da izločujejo alge velike množine raztopljenih asimilatov.

Zanimivi so tudi poizkusi M. Wolffa z malimi račiči-samooki (simocephalus). V precejni rečni vodi so živeli ti račiči 21 dni brez vsake oblikovane hrane, se 5krat prelevili in celo jajca legli, iz katerih so se zopet razvili mladiči; v čisti studenčnici so pa račiči že po 10 dneh poginili, ne da bi se bili prelevili ali jajca legli. Iz tega sledi, da so se račiči v rečni vodi živili od razpuščenih organskih snovi, ki jih je v takih vodah zadosti, v stu-

denčnici pa ne. Iz vseh teh raziskav sledi s precejšnjo gotovostjo, da se vodne živali hranijo razun z oblikovano hrano še na drugi način, da namreč potom škrge ali sličnih organov črpajo iz vode razpuščene organske snovi, vse kaže, da je slednja vrsta hranitve celo važnejša od prve.

Že mnogo so pisali o uplivu spolnih organov na takozvane sekundarne spolne lastnosti (pri človeku debel glas, brada in krepki stas moža, pri pticah živo barvano perje samca i. t. d.). Da izostanejo te lastnosti po skopljenju mladih organizmov, je bilo znano že rimskim papežem, ki so dali za pevski zbor cerkve sv. Petra skopiti dečke, zato da niso mutirali in si so ohranili „angeljske“ glasove. V zadnjih letih so počeli učenjaki eksperimentalno raziskavati upliv seksualnih organov na razvoj telesa. Tako je Nussbaum pokazal, da pri žabah, ki jim je izrezal modo, izostane odebellenja palca na prednji nogi, ki se pokaže normalno vsako leto v dobi pojanja pri samcu in služi ložjemu oprijetju samice pri spolnem aktu. Pri skopljenih žabah, ki jim je pod hrbtno kožo vstavil modo druge žabe, so se pa te lastnosti pojavile, dokaz da izloča modo posebno snov, ki tako deluje na snovni obrat celega telesa, da se pojavijo moške sekundarne lastnosti. Pred kratkim je pa Meisenheimer našel, da je isto mogoče tudi doseči, ako se skopljenim žabam-samcem vstavi pod kožo ovarij druge žabe, da se torej pokažejo pri skopljenih žabah-samicah moške spolne lastnosti vseeno, ako jim všijemo modo ali ovarij pod kožo. Snovi, ki jih izločujeta ovarij in moda, so gotovo različne; da je njih delovanje pri samcu enako, je mogoče le tako razložiti, da te snovi kot take ne povzročijo tvorbe dotičnih seksualnih lastnosti, nego da delujejo spolne snovi v obče na snovni obrat in ga poživijo ter dajo tako le nagib, da se pojavijo sekundarne spolne lastnosti, ki so pa že od početka razvoja

latentne v dotičnih organih (v našem slučaju v stanicah palca). Ta nazor je tudi postulat teorije kromosomov; kajti kromosomi so nositelji in povzročitelji vseh lastnosti; Meissenheimerjev poizkus je torej nova podpora te citološke teorije.

Priv. doc. dr. B. Zarnik.

Dijaški.

(Akademična podružnica „družbe sv. Cirila in Metoda“ na Dunaju; akademični proletariat na Slovenskem; radikalno nadstrankarstvo in radikalna resnicoljubnost.)

G. urednik. Pravzaprav sem že zadnjič slovo jemal od dijaške politike, toda kdor se ne vrne, ni božji, pravi pristno slovenski pregovor. Nebožji pa ne bi hotel biti.

V letnem semestru se je ustanovila na Dunaju akademična podružnica „Družbe sv. Cirila in Metoda“. Pri vsi stvari nas mnogo ni hotelo biti zraven, kar je izzvalo različne komentarje. Mnogokje so že skomizgavali, češ... Naj tu razložim mnenje mnogih, ker stvar je principielnega značaja.

Vsak mesec beremo razne prošnje in lamentacije dijaških podpornih društev za pomoč, ker je v blagajnah suša, prošenj pa vedno več. In kdor je bil že priča študentovske bede, ko nekateri v najhujši zimi v nezakurjeni sobi, ob hrani za dva groša prikuhe opoldne in za enega zvečer izkušajo vestno izpolnjevati svoje dijaške naloge, tega glas po odpomoči ni prazna fraza. In res je že tupatam jeknilo: „Dijaštvo sebi!“ ki je izvenelo patetično, ne dobivši nikdar realnejše podlage, kakor je že lepa slovenska navada, da se v teoriji marsikaj spočne, ne udejevši se pa ne. Spričo teh dejstev je naše mnenje, da je treba najprej tu odpomoči: dijaštvo naj s svojim sodelovanjem in drugimi pomočki priskoči najprej svojim stradajočim tovarišem na pomoč, da jih reši najhujšega, lakote. „Družba sv. Cirila in Metoda“, ki je po milionskih volilih Kotni-

kovih in Polakovih itak največja kapitalistinja na Slovenskem, ima od drugod dohodkov dovolj. Dijaštvo naj kronice, njej namenjene, obrne svojim kolegom v prid. Sicer pa je družbina dolžnost, skrbeti za dijaštvo. In ne bilo bi napačno, če bi dunajska akademična podružnica obračala svoje dohodke dunajskemu dijaštvu v korist, in če pa precej sterilno družbo malo vzdramila in pomladila. Tako pa, kakor je sedaj, poleg že obstoječe splošne dunajske podružnice imeti še akademično, za to ne morem dobiti druge razlage, kakor da se je nekaterim zahotelo, pokazati se malo rodoljube. —

Pred šestimi leti je prišla skoro dvakratno prejšnje povprečno število slovenskih abiturientov na visoke šole. In letos prihajajo ti v domovino, dokončavši svoje študije, kar nam dokazujejo skoro vsak dan se vršeče promocije, o katerih poroča časopisje. In v diru se bližamo času, ko bomo imeli akademično izobraženega proletariata na izobilje. Zlasti občutno se to kaže pri juristih, k čemur pa nemalo pomaga ljubezniva avstrijska vlada, ki v najnovjšem času sploh ne sprejema v sodnijsko prakso Slovencev. Zatorej se vse obrača k advokaturi, kjer mora v kratkem nastati silovit konkurenčni boj. Nič boljše pa se ne bo godilo medicincem. Samo letos je promoviralo več slovenskih medicincev, nego v šestih prejšnjih letih! In njihovo število se je v petih letih več kot popeterilo! Kam pa to pride, kam to gre?! In da je mera polna, skrbi kranjski deželni odbor, ki odklanja prisilce za prazna sekundarska mesta v deželni bolnici, hraneč jih svojim zvestim. Kolegi primariji so celo tako ljubeznjivi, da se jim niti vredno ne zdi, odgovoriti mlajšim tovarišem zdravnikom. Kranjec pač ostane grobi Kranjec, pa naj bo magari v fraku in cilindru. Slavni deželni odbor kranjski in ljubeznjivi kolegi primariji pa si naj zapomnijo, da se je slovenska mladina v boju za obstoj na visokih šolah tako utrdila

in si nakopičila toliko odporne sile, da je zmožna kljubovati tudi samemu satanu. Če pa obrnejo po zaslugi kranjskega deželnega odbora mlajše sile domovini hrbet, bo to njim samo v korist. Koliko bo pa to v hasen deželi in ljudstvu, to si lahko vsakdo izračuna po formulcah, da modri kranjski deželni odbor goni priznane kirurge čez mejo in izroči kirurške instrumente psihiatru. Zarja zlatega neba že rdi na obzorju . . .

V „Jutru“ z dne 2. maja 1911 se g. V. M. Zalar hudo pritožuje nad mojim zadnjim člankom, da mu še vedno ne dam miru. Potem pa konstatira: „Gospod Mirko Černič še do danes ne zna (ne vem, ali je tako omejen, ali tako jezuitsko-zloben) razlikovati med strankarskim udejstvomanjem posameznikov in stališčem narodno-radikalne struje nasproti političnim strankam. Narodno-radikalna struja je izključno kulturna dijaška struja in ne mara kot taka delati nobene strankarske politike. Pušča pa posameznim svojim pripadnikom, da se politično udejstvujejo v katerisibodi politični stranki, ki ne nasprotuje njenemu kulturnemu programu. Če možganom gospoda Černiča ni to dovolj jasno, mu moram pač le izrekati svoje globoko sožalje.“

Preko sožalja, omejenosti in jezuitske zlobnosti izluščimo jedro. Narodno-radikalna struja naj bi bila izključno kulturna dijaška struja — da bi nam vsaj kdo enkrat povedal, v čem tiči ta kultura, kje so tisti karakteristični znaki, ki jo uporabljajo za samostojno ekzistenco. Večne fraze o kulturi smo že sili do grla. Struja da ne mora kot taka delati nobene strankarske politike! Meni pa so znani slučajji, ko se je za časa „opiljenega radikalizma“ struja uradno plazila

v liberalno strankarsko strugo in je z dopadanjem poslušala naziv „del narodno-napredne stranke“. In ako uradni predstavitelji struje tudi kot posamezniki delajo strankarsko politiko, je strujino nadstrankarstvo vse prej kot zaupanja vredno. Nadstrankarstvo radikalne struje je bilo itak že od nekdaj samo slepeča fraza, zdaj pa, ko se več eminentno strankarski liberalni zavodi ne obotavljajo podpirati radikalnih društev kar s stotaki (Glej „Slov. Narod“ z dne 9. VI. 1911), ker se pač zavedajo, kako zelo se je radikalizem „opilil“, je že skrajni čas, da si narodno-radikalna struja mesto obrabljanih poišče novih fraz. Sicer se pa to dvoživkarstvo že bridko maščuje na struji in revizionistom, ki smo hoteli strujo dvigniti, pa so nam zato očitali, da delamo na razpad struje, daje razvoj dogodkov popolno zadoščenje. Kot strujo smo nadstrankarji, posamezniki so pa lahko strankarji — to se dá v teoriji prav lepo zagovarjati, da je pa v praksi neizvršljiv nesmisel, ki rahlja vezi in izpodkopa zaupanje, nam dokazuje jetičnost narodno-radikalne struje. H koncu pravi g. Zalar, da k mladini ni nikdar pripadal. „Kaj pa je ta ali oni v tej stvari razglašal na narodno-radikalnih sestankih, za to jaz čisto nič ne morem“. Ta je pa druga! G. Zalar je bil na dveh velikih shodih zraven — na enem vsaj kot poročevalec „Slov. Naroda“ — ko se je proglasilo za uspeh mladini, da on sedi v uredništvu „Slov. Naroda“, pa ni nikdar niti skomizgnil z rameni. Z resnico niso uradni radikalci nikdar preveč natančno jemali, pa najso že mladini ali oni, ki nočejo biti.

Dr. Mirko Černič.

Založništvo L. Schwentner v Ljubljani,

Prešernova ulica št. 3

priporoča nastopne nove svoje publikacije.

Cankar Ivan, Volja in moč. Broš. K 2[—], vez. K 3[—]. V treh povestih: Melila, Mira, Dana, nam kaže pisatelj disharmonijo med voljo in močjo na umetnikih, ki hrepene po najvišjem cilju, pa omagajo in se končajo spoznavši, da je cilj previsok, moči prešibke. Njih volja jih žene v obupni konec. Pisane so te povesti s tako sugestivno silo, kakršna tiči le v Cankarjevem peresu.

Janka Kersnika, Zbrani spisi. XI. sešitek: Kersnik in njegova doba. Spisal dr. Ivan Prijatelj. Kritika je soglasno priznala nenavadne sposobnosti dr. J. Prijatelja ter ga označila kot tistega, ki je poklican, da nam napiše moderno zgodovino slovenske književnosti in kulture. To knjigo bi moral imeti vsak slovenski inteligent. Cena K 250.

Leta 1911 izide še 12. sešitek kot drugi del spisa »Kersnik in njegova doba«, s čimer bode zbirka končana.

Zbrani spisi Janka Kersnika obsegajo doslej 5 zvezkov v eleg. platneni vezbi po K 6[—], v fini pol franc. vezbi po K 7[—].

Kristan E., Samosvoj. Drama v 5 dejanjih. Broš. K 2[—], vez. K 3[—]. O tem najnovejšem dramatičnem delu se je že izrazila literarna kritika najlaskaveje in je tudi uvrščeno v letošnji repertoire slov. gledišča v Ljubljani. Zanimiva je ta drama v svoji vsebini in po svojem izbrušenem dialogu, vled česar se priporoča tudi v čitanje.

Kraigher Al. dr. Školjka. Drama v 3 dejanjih. Broš. K 2[—], vez. K 3[—]. Doslej neznan slov. dramatik je posegel z veliko smelostjo v življenje sedanje, v lažnjivi morali živeče družbe in nam jo predstavil v prizorih, nad katerimi se bodo moralisti zgražali polni ogorčenja. Drama izzvani disonančno in gotovo zapusti globok sled v vsakem mislečem čitatelju.

Milčinski Franc, Pravljice. Z izvrjnimi risbami Maksima Gasparija in F. Birolle. Cena eleg. vez. K 4[—]. Knjiga, kakršna še ni izšla v naši literaturi. Polna prave slov. poezije, primerna otroški fantaziji, pa tudi doraslemu človeku, ki se ob nje čitanja ne more ubraniti onemu posebnemu občutku, kakršen nam polje v duši, kedar se zamislimo in utopimo v mlada leta. Duša slov. ljudstva gleda iz te knjige. Najlepša hvala, ki se more o nji izreči!

Beg A., Slo.-ensko-nemška meja na Kočevskem. Z zemljevidom. Cena broš. 80 vin. Pisatelj je že poznan po drugih sličnih razpravah, v katerih nam je zabeležil z nenavadno natančnostjo in podrobnostjo položaj Slovencev v narodnem, gospodarskem in političnem oziru tam, kjer mejé s tujci. Na podstavi Begovih spisov bo šele mogoče sestaviti pregledno celotno sliko našega položaja, ki, žalibog, ni tak, da nas ne bi navdajal s skrbjo glede bodočnosti.

Trdina Janez, Zbrani spisi. Izšla je že deveta knjiga z zanimivimi, doslej nepriobčenimi pripovedmi. Zanimanje za Trdinove spise raste, lahko se reče, od knjige do knjige. Slov. narod spoznava, kako neizmerno ga je ljubil pokojni pisatelj, s kako skrbnostjo je studiral njegove vrline in napake. Zato pa postane Trdina vednoimno ljubljeneč naroda, eden izmed onih, ki si jih zapiše narod v srce. Trdinove spisi v roke, kdor hoče kaj gooriti o Slovencih!

Cena IX. knjigi broš. K 250, eleg. vez. K 370.

Založništvo L. Schwentner vabi nadalje na naročbo Novih Akordov, ki so se razširili z devetim letnikom tudi v glasbeno revijo, v nastopajočem, desetem, pa dobe novo, elegantnejšo opremo z izvrjnimi inicialami in vinjetami. Novi Akordi so edini slov. glasbeni zbornik, ki se pod spretno redakcijo dr. J. Kreka vzdržuje že celo desetletje in častno izpolnjuje svoje kulturno poslanstvo.

Cena se vkljub znatnim stroškom za lepšo zunanjo obliko ni nič zvišala in znaša za vse leto K 10[—], za pol leto K 5[—], za posamezne številke K 2[—].